

'Het' is lastig

*Gendermarkering in geschreven taal
van dove volwassenen*

Masterscriptie Neerlandistiek

Naam: Kimberly Naber
Studentnummer: 5862086

Begeleider: Dr. Evelyn Bosma
Tweede begeleider: Dr. Sterre Leufkens
Faculteit Geesteswetenschappen Universiteit Utrecht

Utrecht, 7 juli 2020

Samenvatting

In dit onderzoek is aan de hand van een semi-spontane schrijfofdracht onderzocht wanneer gendermarkering in het geschreven Nederlands van prelinguale dove volwassenen afwijkt van de Nederlandse grammatica. De aanleiding voor deze studie is de leemte in de kennis over de invloed van de Nederlandse Gebarentaal op het geschreven Nederlands. Hoewel er eerder onderzoek is gedaan naar de verwerving van het genus bij dove volwassenen is er niet gekeken wanneer er afwijkingen plaatsvinden. Deze kennis zou bij kunnen dragen aan het maken van lesmethodes gericht op prelinguale dove volwassenen, maar ook aan algemene kennis over het leren van een taal voor anderstaligen. Daarom is dit onderzoek zowel maatschappelijk als wetenschappelijk relevant.

Eerdere onderzoeken over de geschreven taalproductie van dove volwassenen (Emmerik et al., 2009; Van Beijsterveldt, 2009) en studies over gendermarkering in het Nederlands (Audring, 2009; Audring en Booij, 2009; Blom et al., 2008; Cornips & De Vogelaer, 2009; Roodenburg & Hulk, 2008; Unsworth, 2008) dienen als fundering voor dit onderzoek.

Negen participanten hebben met behulp van 24 verschillende illustraties uit het printenboek *Frog, where are you?* (Mayer, 1969) een verhaal geschreven. Deze teksten zijn geanalyseerd door te kijken naar het gebruik van lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden. Vervolgens is er onderzocht in hoeverre genusverwisselingen te verklaren waren aan de hand van de *individueringshiërarchie* van Audring (2009). Deze theorie stelt dat afwijkingen in gendermarkering te verklaren zijn doordat het semantische regelsysteem van een zelfstandig naamwoord afwijkt van het grammaticale regelsysteem.

In deze studie is getracht antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag: *Wanneer vinden er afwijkingen plaats in de gendermarkering van het geschreven Nederlands van dove volwassenen?*

Ondanks de kleine omvang van deze studie zijn er interessante resultaten gevonden. Ten eerste bleek dat afwijkingen van het genus voornamelijk plaatsvinden bij enkelvoudige zelfstandige naamwoorden (met uitzondering van diminutieven). Ten tweede is er geconstateerd dat het genus vanzijdige nomina minder werd verwisseld dan het genus van onzijdige nomina. Ten slotte kan er worden geconcludeerd dat de individueringshiërarchie niet de meeste genusverwisselingen kan verklaren. Desalniettemin laten de resultaten zien dat het semantische regelsysteem wel degelijk enige invloed heeft op de genusafwijkingen. Dit zou bij een vervolgonderzoek op grotere schaal nader onderzocht kunnen worden.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theoretisch Kader	5
2.1 <i>Aanleiding</i>	5
2.2 <i>De verwerving van het Nederlands</i>	5
2.2.1 <i>Schriftelijke taalproductie van dove volwassenen</i>	5
2.2.2 <i>Invloed van de moedertaal op tweedetaalverwerving</i>	6
2.3 <i>Grammaticaal geslacht</i>	7
2.3.1 <i>Lidwoorden in het Standaardnederlands</i>	7
2.3.2 <i>Aanwijzende voornaamwoorden in het Standaardnederlands</i>	8
2.3.3 <i>Betrekkelijke voornaamwoorden in het Standaardnederlands</i>	8
2.3.4 <i>Het INDEX-gebaar en gebruik van de ruimte in NGT</i>	8
2.4 <i>Onderzoek naar lidwoordgebruik bij dove volwassenen</i>	9
2.5 <i>Individueeringshiërarchie</i>	10
3. Wetenschappelijke relevantie en vraagstelling	11
4. Methode	11
4.1 <i>Participanten</i>	11
4.2 <i>Materiaal</i>	13
4.3 <i>Procedure</i>	13
4.4 <i>Codering</i>	13
5. Resultaten	15
5.1 <i>Verwerving van het genus</i>	15
5.1.1 <i>Omissies van lidwoorden</i>	16
5.1.2 <i>(On)bepaaldheid</i>	16
5.2 <i>Suffix als helpende hand</i>	17
5.2.1 <i>Diminutieven</i>	18
5.2.2 <i>Meervoud</i>	18
5.3 <i>Verwisseling van het genus</i>	18
5.3.1 <i>Overgeneralisatie zijdige nomina</i>	18
5.3.2 <i>Individueeringshiërarchie</i>	18
6. Conclusie	20
7. Discussie	21
7.1 <i>Bespreking en interpretatie resultaten</i>	21
7.2 <i>Beperkingen en validiteit</i>	21
Literatuurlijst	23
Bijlage A - Lijst met benaderde organisaties	26
Bijlage B – Analyse	27

1. Inleiding

“Een teken dat ik bij de gewone wereld hoor” is een krantenkop die kortgeleden in het nieuws verscheen nadat een dove jongen geslaagd was voor zijn diploma in het reguliere onderwijs (Van Gasselt, 2020). Een bericht dat enerzijds hartverwarmend klinkt, anderzijds ook vragen oproept. Want wat is ‘de gewone wereld’? In Nederland is er nog een lange weg te gaan om de horende wereld toegankelijk te maken voor doven. Dit werd nogmaals duidelijk tijdens het begin van de coronacrisis toen er nog geen gebarentolk bij de persconferenties aanwezig was en onder andere Dovenschap daar een oproep voor deed (RTL Nieuws, 2020). Inmiddels is er gehoor gegeven aan deze oproep door bij belangrijke persconferenties een gebarentolk in te zetten. Hoewel de horende wereld toegankelijker wordt voor doven is er nog veel te behalen. Zo is er nog steeds geen erkenning voor de Nederlandse Gebarentaal (NGT) als officiële taal, terwijl er in 2016 al een wetsvoorstel is gedaan (Van Laar & Dik-Faber, 2016). Desalniettemin is NGT voor vele doven in Nederland hun moedertaal.

Net als voor andere tweedetaalleerders is het Nederlands voor dove kinderen een moeilijke taal om te verwerven. Dit komt door meerdere factoren. Ten eerste is een gesproken taal moeilijk waar te nemen voor doven (Emmerik et al., 2009). Ten tweede is het Nederlands voor vele doven een tweede taal. Daarom kan bij doof geboren kinderen het taalverwervingsproces van een gesproken taal vertraagd verlopen (Emmerik et al., 2009). Dit heeft echter niets te maken met het vermogen om een taal te leren. NGT is immers een volwaardige taal met eigen grammatica (Schermer et al., 1991).

Uit onderzoek van de afgelopen jaren blijkt dat veel Nederlandse kinderen en volwassen tweedetaalverwervers moeite hebben met de verwerving van het grammaticale genus in het Nederlands (Blom et al., 2008; Cornips & Hulk, 2008; Unsworth, 2008). Dit bleek ook een heikel punt voor doven te zijn (Emmerik et al., 2009; Van Beijsterveldt, 2009). Hoewel deze eerdere onderzoeken aantonen hoe gendermarkering in geschreven taal van dove volwassenen kan afwijken, bespreken zij niet wanneer er precies afwijking plaatsvindt. Deze kennis zou bij kunnen dragen aan het maken van lesmethodes gericht op prelinguale dove volwassenen, maar ook aan algemene kennis over het leren van een taal voor anderstaligen. Daarom staat in dit onderzoek de volgende onderzoeksvraag centraal: *Wanneer vinden er afwijkingen plaats in de gendermarkering van het geschreven Nederlands van dove volwassenen?*

Allereerst worden voorgaande onderzoeken en theorieën die als fundering dienen voor dit onderzoek uiteengezet in het theoretisch kader (hoofdstuk 2). Daaropvolgend komt de wetenschappelijke relevantie en de vraagstelling van deze studie in hoofdstuk 3 aan bod. In hoofdstuk 4 worden de methodologische stappen van dit onderzoek verantwoord. Vervolgens worden de resultaten gepresenteerd in hoofdstuk 5. Ten slotte vormen Hoofdstuk 6 en 7 de afsluiting van deze scriptie door de conclusie en discussie te bespreken.

2. Theoretisch Kader

In dit hoofdstuk wordt er aandacht besteed aan eerder onderzoek en relevante theorieën. Allereerst wordt er een context geschetst en daarin zal worden toegelicht waarom het belangrijk is om onderzoek te doen naar de geschreven taal van doven. Daaropvolgend zal worden uitgelegd hoe de verwerving van het Nederlands verschilt tussen dove en horende kinderen. Vervolgens wordt het genussysteem van het Standaardnederlands toegelicht en besproken hoe dit verschilt van NGT. Ten slotte komen relevante studies en de *individueeringshiërarchie* van Audring (2009) aan bod.

2.1 Aanleiding

1 op de 1000 baby's in Nederland komt doof of slechthorend ter wereld (Van den Bogaerde, 2014). Wanneer en met welke talen zij in aanraking komen hangt af van de gehoorstatus van hun ouders en het onderwijs dat zij gaan volgen. Zo zijn er in Nederland 10.000 moedertaalgebaarders die volledig doof zijn (Van Laar & Dik-Faber, 2016). Hoe dan ook komen zij in aanraking met tweetaligheid. Hoewel in de dove wereld voornamelijk NGT centraal staat, is het beheersen van het Nederlands ook cruciaal om te functioneren in de maatschappij. Dit begint al bij het onderwijs waar gesproken talen nog grotendeels centraal staan (Kolen, 2009). Prelinguale doven hebben vaak als kind al een leerachterstand, maar ook wanneer zij volwassen worden blijft een groot gedeelte van hen laaggeletterd (Langendoen & Huisman, 2013). Het is daarom belangrijk dat er aandacht is voor de verschillen tussen deze twee talen (Kolen, 2009). Deze kennis zou bij kunnen dragen aan het maken van onderwijs gericht op prelinguale doven, maar ook aan algemene kennis over tweedetaalverwerving. Daarom is het maatschappelijk relevant om onderzoek te doen naar de geschreven taal van prelinguale dove volwassenen.

2.2 De verwerving van het Nederlands

De verwerving van het Nederlands verschilt tussen dove en horende kinderen. Horende kinderen leren schrijven en lezen in het Nederlands in groep 3 van de basisschool. Dan hebben zij het gesproken Nederlands al grotendeels verworven. Voor dove kinderen is dit proces ingewikkelder. Wanneer dove kinderen voor het eerst in aanraking komen met een auditieve (gesproken) taal dan moeten zij direct leren lezen, schrijven en luisteren in een taal die voor vele van hen compleet nieuw is (Albertini & Schley, 2003). Hoewel veel dove kinderen tweetalig onderwijs volgen, krijgen zij een andere input van het Nederlands dan horende kinderen. Volgens Kolen (2009) hebben veel (oudere) volwassenen nog onderwijs gevolgd waarbij er weinig tot geen aandacht was voor NGT. Zij werden gedwongen tot spraakafzien en omdat dit voor hen moeilijk was hield dit hun taalontwikkeling tegen (Kolen, 2009). Door deze obstakels is het moeilijk om Nederlands te leren. Dit heeft impact op zowel de schrijfvaardigheid als de leesvaardigheid. Dat blijkt onder andere uit een recent onderzoek naar de leesprofielen voor dove en slechthorende volwassenen waarin geconcludeerd wordt dat 68 procent van de deelnemers laaggeletterd is (Wauters, Tijsseling & Van Gelder, 2017). Onder laaggeletterdheid wordt verstaan dat men niet aan referentieniveau 2F voldoet. Dit betekent dat deze groep moeite ervaart met technisch lezen van woorden en zinnen, woordenschat en het begrip van teksten. Dit komt overeen met internationaal onderzoek waarin wordt benadrukt dat doven moeite hebben met lezen (Zazove et al., 2013). Opvallend aan de resultaten van Wauters et al. (2017) is dat 86 procent van de participanten zichzelf wel als goede lezers bestempelt. Het lijkt erop dat zij zich niet bewust zijn van hun eigen leesvaardigheidsniveau. Zij kunnen de woorden en zinnen wel lezen, maar hebben moeite met het interpreteren van tekst (Wauters et al., 2017). Dit sluit aan bij het rapport van de Geestelijke Gezondheidszorg en Maatschappelijke Dienstverlening voor Doven en Slechthorenden (GGMD) waarin wordt gesproken over functioneel analfabetisme onder dove volwassenen; dit betekent dat zij de woorden wel kunnen lezen, maar niet begrijpen welke boodschap er in de tekst zit (Langendoen & Huisman, 2013).

2.2.1 Schriftelijke taalproductie van dove volwassenen

Wereldwijd zijn er veel onderzoeken gedaan naar de schriftelijke taalproductie van dove volwassenen met een gebarentaal als moedertaal (Baker et al, 2016; Musselman & Szanto, 1998; Reagan, 2019; Strong & Printz, 1997). Zo wordt in Baker et al. (2016) aandacht besteed aan meer dan 30 verschillende gebarentalen en hoe deze grammaticaal van elkaar en gesproken talen verschillen. Baker et al. (2016) hebben zich voornamelijk gericht op hoe gesproken talen gebarentalen beïnvloeden, terwijl in deze huidige studie naar de tegenovergestelde richting van beïnvloeding wordt gekeken. Daarentegen deden Musselman en Szanto (1998) wel onderzoek naar de invloed van *American Sign Language (ASL)* op geschreven taal van 69 dove adolescenten. Zij ontdekten dat de

participanten voornamelijk moeite hadden met de grammatica en syntax in het Engels. Dit komt overeen met de bevindingen die Reagan (2019) aanhaalt. Reagan (2019) stelt dat de geletterdheid van dove kinderen vergelijkbaar is met die van andere kinderen die een tweede taal leren. Dove kinderen krijgen input van meerdere talen en kunnen problemen ervaren met hoe de visuele taal van een auditieve taal verschilt. Dit is vergelijkbaar met de bevindingen van Strong en Printz (1997) die keken naar de relatie tussen de geletterdheid van kinderen en hun vaardigheid in ASL. Strong en Printz (1997) concluderen dat de vaardigheid van kinderen in ASL bijdraagt aan de verwerving van het Engels.

Hoewel er dus al redelijk wat bekend is over de invloed van ASL op geschreven taal, is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar de invloed van NGT op het geschreven Nederlands (Emmerik et al., 2009; Van Beijsterveldt, 2009). Eerdere onderzoeken hebben aangetoond dat lidwoordgebruik in het geschreven Nederlands van doven afwijkt van de Nederlandse grammatica (Emmerik et al., 2009; Van Beijsterveldt, 2009). Dit lijkt deels voort te komen uit het feit dat NGT geen lidwoordgebruik en gendermarkering zoals in het Standaardnederlands kent (Schermer et al., 1991). Dit komt overeen met andere tweedetaalleerders die moeite hebben met de verwerving van het grammaticale geslacht omdat er in hun eigen taal niet hetzelfde systeem bestaat (Blom et al., 2008; Cornips & Hulk, 2008; Unsworth, 2008).

2.2.2. Invloed van de moedertaal op tweedetaalverwerving

In de taalkunde zijn er verschillende visies over de invloed van de moedertaal op tweedetaalverwerving. Om deze verschillende perspectieven te begrijpen wordt er eerst een uitstapje gemaakt naar de theorie over moedertaalverwerving.

In de jaren '60 stond het behaviorisme centraal waarin de Amerikaanse psycholoog Skinner een belangrijke naam was. Volgens Skinner is taalverwerving een proces van gewoontevorming waarin imitatie en de beloning daarop een cruciale rol spelen (Bossers, Kuiken & Vermeer, 2015, p.25). Vanuit deze visie werd verwacht dat kinderen de structuur en grammatica van een taal leren door dit over te nemen uit hun omgeving. In tegenstelling tot het behaviorisme staat het nativisme, ook wel bekend als de universele grammaticatheorie van Chomsky (Bossers et al., 2015, p.27). Deze stroming uit de jaren '80 gaat ervan uit dat kinderen een aangeboren Language Acquisition Device (taalverwervingsmechanisme) hebben (Bossers et al., 2015, p.27). Dit betekent dat kinderen overal ter wereld op dezelfde manier hun taal construeren. Bossers et al. (2015) stellen dat vanuit deze visie afwijkingen gezien worden als pogingen om de regels van een taal te ontdekken (p.28). Dit wil zeggen dat kinderen een taal leren met tussenstappen. Zo heeft wereldwijd onderzoek aangetoond dat bijna alle opgroeiende kinderen aan 'topic drop' doen (Yang, 2006, p. 142). Yang (2006) vergelijkt het leren van een taal met de evolutietheorie, waarin de sterkte elementen van grammatica overleven, de andere vervagen en uiteindelijk worden vergeten.

Kinderen leren echter op een andere manier een taal dan volwassenen. Volwassenen beschikken over een grammatica uit de moedertaal en kunnen bij het leren van een nieuwe taal elementen uit de eerste taal meenemen. Dit staat bekend als de interferentie/transferhypothese (Bossers et al., 2015). Deze hypothese komt uit de tijd van het behaviorisme toen onder andere de taalwetenschapper Lado onderzoek deed naar de verschillen tussen talen. Vanuit deze visie werden verschillen tussen talen als oorzaken voor leerproblemen gezien. Er werd onderscheid gemaakt tussen positieve transfer (facilitatie) en negatieve transfer (interferentie) (Bossers et al., 2015, p.25). De transfertheorie werd bedreigd als gevolg van de opkomst van het nativisme. Onderzoeken toonden aan dat fouten soms onverklaarbaar zijn op basis van de moedertaal en soms worden dezelfde fouten ook door moedertaalsprekers gemaakt (Bossers et al., 2015). Dit had als gevolg dat er kritiek op de transferhypothese kwam. Zo ontstond de interactionele benadering die ervanuit gaat dat taalleerders een hypothese opstellen, uitproberen en bijstellen aan de hand van interactie (Bossers et al., 2015, p.31). Tegenwoordig lijkt men erover eens te zijn dat zowel eigenschappen van de eerste taal als de eigenschappen van een doeltaal invloed hebben op tweedetaalverwerving (Bossers et al., 2015).

Lidwoordverwerving van anderstaligen is vergelijkbaar met dat van kinderen. Een tweedetaalleerder gaat door verschillende fases bij de verwerving van het lidwoord. Appel en Vermeer (1994) stellen dat het lidwoord in de eerste fase compleet wordt weggelaten, vervolgens wordt in de tweede fase 'de' overmatig ingezet en 'een' willekeurig gebruikt. In de laatste fase wordt 'het' verworven (Appel & Vermeer, 1994, pp.101-102). Net als kinderen gebruiken ook volwassen tweedetaalleerders 'de' als default strategie (Roodenburg & Hulk, 2008). Dit betekent dat zij 'de' als standaard gebruiken omdat

dit lidwoord het vaakste voorkomt. Veel anderstaligen slagen er niet in om het Nederlandse genussysteem volledig te verwerven (Blom et al., 2008; Unsworth, 2008).

2.3 Grammaticaal geslacht

Om inzicht te krijgen in hoe NGT invloed heeft op het geschreven Nederlands van dove volwassenen is het belangrijk om aandacht te besteden aan de grammatica van beide talen. Daarom wordt in deze paragraaf het Nederlandse genussysteem besproken en toegelicht in hoeverre de grammatica van NGT hiermee verschilt.

2.3.1 Lidwoorden in het Standaardnederlands

Het Nederlands kent twee bepaalde lidwoorden: 'de' en 'het', die zowel bepaaldheid als grammaticaal geslacht uitdrukken (Tiggeler, 2013). Deze lidwoorden zijn altijd gekoppeld aan een zelfstandig naamwoord en verwijzen naar een specifiek exemplaar van het zelfstandig naamwoord dat bekend is bij de hoorder. Het grammaticale geslacht van de-woorden is zijdig (mannelijk of vrouwelijk), en van het-woorden onzijdig (Tiggeler, 2013). Daarnaast hangt het gebruik van 'de' of 'het' af van het getal van het bijbehorende zelfstandig naamwoord en of er sprake is van een verkleinwoord (Tiggeler, 2013). Voorbeeld (1) illustreert de verschillende mogelijkheden waar het gebruik van 'de' of 'het' van afhangt.

- (1)
- a. *Het* paard en *de* tafel
 - b. *Het* paardje en *het* tafeltje
 - c. *De* paarden en *de* tafels
 - d. *De* paardjes en *de* tafeltjes

In principe wordt het onzijdige lidwoord gebruikt bij diminutieven (1b), maar wanneer er sprake is van meervoud wordt dit vervangen door het zijdige lidwoord (1d). Dit resulteert in een onevenredige verdeling van bepaalde lidwoorden: 75 procent van de zelfstandig naamwoorden zijn de-woorden en de overige 25 procent het-woorden (Blom et al. 2008; Haeseryn et al. 1997). De tegenhangers van de bepaalde lidwoorden zijn de onbepaalde lidwoorden 'een' en het zogenaamde nul-lidwoord (' \emptyset ') zonder uiterlijke vorm. In voorbeeld (2) wordt de functie van lidwoorden kenbaar gemaakt.

- (2)
- a. *De* fiets is in *het* meer gevallen.
 - b. *Een* fiets is *een* meer gevallen.

Bij voorbeeld (2a) is te zien dat het om een bepaalde 'fiets' gaat en dat er wordt verwezen naar een specifiek 'meer'. Daarentegen is in voorbeeld (2b) onduidelijk om welke fiets het precies gaat en ook om welk meer. Het lidwoord 'een' is dus een onbepaald lidwoord, waarbij niet bekend is om welke zelfstandigheid het gaat (Tiggeler, 2013). Met de keuze voor bepaalde lidwoorden of de onbepaalde tegenhangers drukt men dus betekenis uit. Hoewel \emptyset niet zichtbaar en hoorbaar is, heeft dit wel degelijk een functie. Bovendien heeft het nullidwoord dezelfde ontkenningvorm als het onbepaalde lidwoord 'een': 'geen' (Broekhuis et al. 2012, p. 638). In voorbeeld (3) wordt geïllustreerd dat er in de ontkenning wel degelijk iets verandert en het nullidwoord een functie heeft.

- (3)
- a. Ik heb *een* fiets
 - b. Ik heb *geen* fiets
 - c. Ik drink \emptyset chocolademelk
 - d. Ik drink *geen* chocolademelk

De keuze voor 'een' of \emptyset hangt niet af van het genus van het zelfstandig naamwoord, maar van de (on)telbaarheid (Broekhuis et al. 2012). Met andere woorden: of er wel of geen meervoudsvorm van het zelfstandig naamwoord gemaakt kan worden. Bij het woord 'muziek' is het bijvoorbeeld onmogelijk om 'muzieken' te zeggen en bestaat er dus ook geen lidwoord voor deze situatie. Samengevat spelen (on)bepaaldheid, (on)telbaarheid, woordgeslacht en meervoud een rol in het Nederlandse lidwoordsysteem. In tabel 1 staan deze condities in een schema weergegeven.

	Definiet				Indefiniet	
	Telbaar		Ontelbaar		Telbaar	Ontelbaar
	m/v	o	m/v	o	m/v/o	m/v/o
Enkelvoud	de	het	de	het	een	∅
Meervoud	de	de	n.v.t.		∅	n.v.t.

Tabel 1. Lidwoorden in het Standaardnederlands

2.3.2 Aanwijzende voornaamwoorden in het Standaardnederlands

In het Standaardnederlands dienen aanwijzende voornaamwoorden om zelfstandig naamwoorden aan te wijzen en deze kunnen op de positie van een lidwoord staan (Tiggeler, 2013). Aanwijzende voornaamwoorden kunnen zowel zelfstandig als in combinatie met het bijbehorende zelfstandig naamwoord gebruikt worden. Net als bij lidwoorden speelt het genus en het getal ook bij aanwijzende voornaamwoorden een rol. In tabel 2 staat een overzicht van het gebruik van aanwijzende voornaamwoorden volgens de Nederlandse grammatica.

Zelfstandig		
Enkelvoud	Het-woorden	Dit, dat, datgene, hetgene, zulk, zo'n, zulks
	De-woorden	Deze, die, degene, diegene
Meervoud		Deze, die, degene(n), diegene(n), zulke(n)
Niet-zelfstandig		
Enkelvoud	Het-woorden	Dit, dat, ginds, zulk, zo'n, zulk een
	De-woorden	Deze, die, zulke, zo'n, zulk een
Meervoud		Deze, die, zulke

Tabel 2. Aanwijzende voornaamwoorden in het Standaardnederlands

Men heeft dus de keuze uit verschillende opties, maar volgens Audring (2020) zitten er wel degelijk meer regels aan verbonden dan enkel geslacht. De aanwijzende voornaamwoorden 'deze' en 'dit' kunnen worden gebruikt voor iets dat dichtbij is en 'die' en 'dat' zijn bedoeld voor verder weg.

2.3.3 Betrekkelijke voornaamwoorden in het Standaardnederlands

De voornaamwoorden 'die' en 'dat' zijn zowel aanwijzende voornaamwoorden als betrekkelijke voornaamwoorden. Betrekkelijke voornaamwoorden hebben echter een andere functie dan aanwijzende voornaamwoorden. Betrekkelijke voornaamwoorden verbinden zinnen met elkaar (Tiggeler, 2013). In tegenstelling tot aanwijzende voornaamwoorden worden betrekkelijke voornaamwoorden na het antecedent geplaatst. In voorbeeld (4) zijn de verschillende functies van 'die' en 'dat' weergegeven.

- (4)
- Het boek *dat* daar ligt, vind ik mooi.
 - Ik vind *dat* boek mooi.
 - De tafel *die* daar staat, vind ik mooi.
 - Ik vind *die* tafel mooi.

Betrekkelijke voornaamwoorden en aanwijzende voornaamwoorden hebben met elkaar gemeen dat deze afhankelijk zijn van het genus: 'die' wordt gebruikt bij de-woorden en 'dat' bij het-woorden (Tiggeler, 2013).

2.3.4 Het INDEX-gebaar en gebruik van de ruimte in NGT

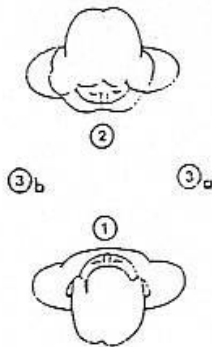
Voor dove volwassenen kan gendermarkering als lastig worden ervaren, want NGT kent geen grammaticaal geslacht zoals het Standaardnederlands (Schermer et al., 1991). Hoewel zelfstandig naamwoorden hun eigen gebaar hebben, gaat er bij het gebruik geen lidwoord aan vooraf. Het is wel mogelijk om een vorm van bepaaldheid aan te geven in NGT. Door het gebruik van het wijsgebaar (INDEX) kan men iets in de ruimte aanwijzen (Baker et al., 2016). Voorbeeld (5) illustreert hoe het INDEX-gebaar kan worden ingezet om aan te geven dat het om een specifieke fiets in de ruimte gaat.

- (5)
- FIETS-INDEX-VALLEN.
De fiets is gevallen.
 - FIETS-VALLEN
Er is een fiets gevallen.

Een belangrijke kanttekening bij het gebruik van het INDEX-gebaar (Figuur 1) is dat dit bij NGT afhangt van de ruimte waar de spreker op dat moment is, zodat hij/zij naar objecten om zich heen kan wijzen. Dit gebaar is dus niet op elk moment bruikbaar, zoals in bijvoorbeeld ASL. In ASL bestaat er namelijk wel een apart gebaar om bepaaldheid uit te drukken (Baker et al., 2016).

Figuur 1. INDEX-gebaar
(Koenen, Bloem & Jansen, 1993)

Figuur 2. Persoonslocaties in de ruimte
(Schermer et al., 1991)

Het gebruik van de ruimte speelt bij allerlei facetten een cruciale rol in NGT. In figuur 2 worden de posities van de sprekers weergegeven. Persoonlijke voornaamwoorden worden gecommuniceerd met behulp van het INDEX-gebaar waarbij wordt gewezen in een specifieke richting. Hoewel er in NGT geen aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden bestaan, kan het wijzen naar posities en objecten in de ruimte refereren naar specifieke zelfstandig naamwoorden en daarbij het verschil benadrukken tussen dichtbij en ver weg (Schermer et al., 1991).

2.4 Onderzoek naar lidwoordgebruik bij dove volwassenen

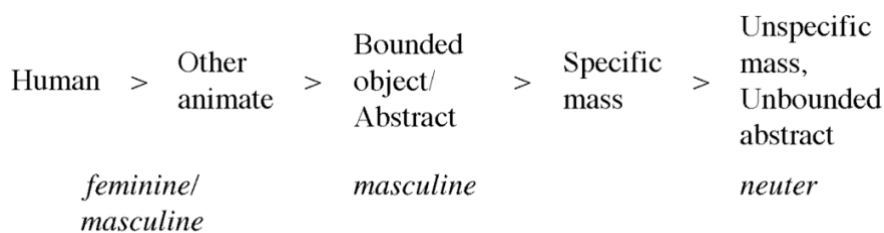
Emmerik et al. (2009) onderzochten de verwerving van het genus door dove volwassenen en horende tweedetaalleerders. Aan de hand van een schrijfopdracht met afbeeldingen van *The Frog Story* (Mayer, 1969) verzamelden zij semi-spontaan geschreven taal. Deze studie liet zien dat zowel dove volwassenen als horende tweedetaalleerders het zijdige lidwoord 'de' overgeneraliseren en gebruiken voor onzijdige zelfstandige naamwoorden. Omgekeerd kwam het gebruik van het onzijdige lidwoord 'het' voor zijdige zelfstandige naamwoorden bijna niet voor. Emmerik et al. (2009) stellen dat het overmatig gebruik van 'de' te verklaren zou zijn doordat dit lidwoord veel vaker voorkomt in het taalaanbod. Zij bespreken echter niet wanneer dove volwassenen afwijken van het genus. De vraag rijst dan ook of er een patroon te herkennen is in de fouten die worden gemaakt. Zo kan het zijn dat er bij sommige zelfstandige naamwoorden vaker fouten worden gemaakt dan bij andere. Emmerik et al. (2009) benadrukken dat hun onderzoek zich richt op de verwerving van het genus en niet op de verwerving van het lidwoord. Daarom zijn omissies van lidwoorden en onbepaalde varianten niet meegenomen in het onderzoek van Emmerik et al. (2009).

In tegenstelling tot Emmerik et al. (2009) heeft Van Beijsterveldt (2009) wel gekeken naar de verwerving van het lidwoord bij dove kinderen en dove volwassenen. Zij analyseerde teksten die zowel door vaardige als minder vaardige gebarentaalgebruikers zijn geschreven. Een opvallende ontdekking uit het onderzoek van Van Beijsterveldt (2009) is dat kinderen die NGT beter onder de knie hebben ook overwegend vaker lidwoorden weglaten. Dit laat zien dat de vaardigheid in NGT ook een rol speelt. Bij dove volwassenen was dit echter niet van invloed. Er werd daarom geconcludeerd dat het weglaten van lidwoorden afneemt bij het opgroeien (Van Beijsterveldt, 2009). Een ander deel van de analyse was gefocust op het toekennen van het genus. Daaruit bleek dat incorrect lidwoordgebruik niet afnam met de leeftijd, zoals bij het weglaten van lidwoorden wel het geval was (Van Beijsterveldt, 2009). Hoewel Van Beijsterveldt (2009) wel aandacht besteedde aan grammaticaal geslacht richtte zij zich niet op de verschillen tussen zijdige en onzijdige zelfstandige naamwoorden. Desalniettemin laten beide onderzoeken zien dat moeite met gendermarkering een blijvend struikelblok is voor volwassen doven (Emmerik et al., 2009; Van Beijsterveldt, 2009).

2.5 Individueringshiërarchie

Niet alleen dove volwassenen hebben moeite met gendermarkering. Ook andere tweedetaalleerders en zelfs moedertaalsprekers kunnen dit als lastig ervaren (Audring, 2009). Dit kan onder andere beïnvloed zijn door de onzichtbaarheid van het genus in het Standaardnederlands. Volgens Cornips en De Vogelaer (2009) is door de eeuwen van deflexie heen het onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke woorden weggefallen en is de huidige gendercategorisering willekeurig van aard. Zij zien een *semantisch systeem* verschijnen dat geleidelijk als alternatief voor het grammaticale systeem gebruikt wordt. Bij dit nieuwe systeem komt het geslacht van het voornaamwoord vaker overeen met de conceptuele eigenschappen van de referent (Cornips & De Vogelaer, 2009). Er is dus een gevoelsmatig genus ontstaan. Cornips en De Vogelaer (2009) stellen: “Hoe meer geïndividueerd een item is, hoe groter de kans dat er een niet-neutraal pronomen wordt gekozen. Omgekeerd geldt dat hoe abstracter en minder geïndividueerd een item is, hoe waarschijnlijker er voor een neutraal pronomen wordt gekozen”(p.5). Dit wordt toegelicht met de abstracte voorbeelden ‘kleding’ en ‘suiker’, waarbij participanten een onzijdig lidwoord gebruiken terwijl hier hetzijdige lidwoord gebruikt moet worden. De observatie van Cornips en De Vogelaer (2009) komt overeen met de theorie van Audring (2009) en Audring en Booij (2009).

Audring en Booij (2009) verklaren dit fenomeen met de hypothese dat afwijkingen in gendermarkering (lidwoorden, betrekkelijke voornaamwoorden en aanwijzende voornaamwoorden) een onderliggend patroon bevatten. Zij noemen dit de ‘*Animacy Hierarchy*’ of ‘*Individuation Hierarchy*’ (*individueeringshiërarchie*). Audring (2009) benadrukt dat men zich beter kan individueren met mensen en dieren dan met niet-levende voorwerpen, stoffen en substanties. Deze hiërarchie is schematisch weergegeven in figuur 3.

Figuur 3. Gender en individuering (Audring, 2009, p.103).

Dit figuur illustreert de mate van individuering en laat zien dat deze het hoogst is bij klassen aan de meest linkerzijde en het laagst aan de meest rechterzijde. Klassen waarbij individuering het hoogst is, zoals mensen en dieren, worden vaker gekoppeld aan eenzijdige verwijzing. In tegenstelling tot de linker klasse krijgt de meest rechterklasse een onzijdige verwijzing. Dit semantische regelsysteem gaat niet altijd hand in hand met het grammaticale regelsysteem. Zo verschilt bijvoorbeeld het grammaticale geslacht bij dranken (*het bier - de wijn*) (Audring en Booij, 2009, p.16). Hoewel dit gevoelsmatige genus niet altijd op gaat, lijkt men in de praktijk wel op dit gevoel af te gaan. Zo worden mensen en dieren meestal gekoppeld aan een lidwoord of voornaamwoord dat overeenkomt met het natuurlijke geslacht (Audring en Booij, 2009). Daarnaast is de mannelijke vorm voor dieren ook een voor de hand liggende keuze (Audring en Booij, 2009). Voor mensen, dieren en onbezielde voorwerpen wordt vaak eenzijdige verwijzing gebruikt, ook wanneer dit volgens het grammaticale systeem niet correct is; “*Moet je een speciaal programma downloaden die dat ondersteunt*” (Audring en Booij, 2009, p.13). Dit klopt grammaticaal gezien niet omdat ‘programma’ een onzijdig zelfstandig naamwoord is, terwijl hetzijdige betrekkelijke voornaamwoord ‘die’ wordt gebruikt. De meeste Nederlanders gebruiken voor het-woorden het passende onzijdige voornaamwoord, maar als er afwijking van het grammaticale regelsysteem plaatsvindt dan is dit altijd bij personen, dieren of voorwerpen, oftewel de linkerklasse van de individueringshiërarchie (Audring, 2009). Daarentegen wordt niet alles mannelijk, want stoffen en substanties worden bij voorkeur als onzijdig behandeld. In het onderzoek van Audring (2009) werden namelijk dezijdige zelfstandige naamwoorden ‘kaas’, ‘soep’, ‘spinazie’, ‘suiker’, ‘kleding’, ‘koffiemelk’ en ‘vloerbedekking’ gekoppeld aan een onzijdig betrekkelijk/aanwijzend voornaamwoord. Stoffen en substanties zijn vaak ontelbare woorden. Dit lijkt volgens Cornips en De Vogelaer (2009) de reden te zijn waarom deze woorden meestal gekoppeld worden aan een onzijdig lidwoord of voornaamwoord. Kortom, wanneer er afgeweken wordt van het grammaticale geslacht dan is dit mogelijk te verklaren door het feit dat het grammaticale regelsysteem niet overeenkomt met het semantische regelsysteem.

3. Wetenschappelijke relevantie en vraagstelling

Op basis van eerdere onderzoeken (Van Beijsterveldt, 2009; Van Emmerik et al., 2009) is bekend dat gendermarkering in het geschreven Nederlands van dove volwassenen kan afwijken van de Nederlandse grammatica op de volgende punten:

- Omissie van lidwoorden op plekken waar een lidwoord verplicht is.
- Gebruik van lidwoorden op plekken waar geen lidwoord gebruikt hoort te worden.
- Verwisselen van bepaalde lidwoorden (de/het) met het onbepaalde lidwoord (een) en *vice versa*.
- Verwisselen van het grammaticale geslacht (de/het) van lidwoorden.
- Verwisselen van het lidwoord 'de' met 'het' bij het uitdrukken van meervoud.
- Verwisselen van het lidwoord 'het' met 'de' bij diminutieven.

Deze eerdere onderzoeken hebben aangetoond hoe gendermarkering in geschreven taal van dove volwassenen kan afwijken, maar laten achterwege wanneer er precies afwijking plaatsvindt. De vraag rijst daarom of er patronen te herkennen zijn. Audring (2009) en Audring en Booij (2009) stellen dat er een semantisch regelsysteem is dat afwijkingen in gendermarkering kan verklaren. Deze individueringshiërarchie is getest bij zowel moedertaalsprekers van het Nederlands als tweedetaalleerders. Het is echter onbekend of deze hiërarchie ook een rol speelt bij het geschreven Nederlands van moedertaalgebruikers van NGT. Er is dus een leemte in de kennis over gendermarkering in het geschreven Nederlands van dove volwassenen. Daarom is het naast maatschappelijk ook wetenschappelijk relevant om hier onderzoek naar te doen en staat in deze studie de onderstaande onderzoeksvraag centraal:

Hoofdvraag:

Wanneer vinden er afwijkingen plaats in de gendermarkering van het geschreven Nederlands van dove volwassenen?

Op basis van de theorieën die zijn besproken in het theoretisch kader zijn de volgende hypothesen opgesteld:

Hypothese 1:

Afwijkingen in de gendermarkering van het geschreven Nederlands van dove volwassenen kenmerken zich door de overgeneralisatie van zijdige lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden.

Hypothese 2:

Genusverwisselingen (lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden) vinden plaats bij zelfstandige naamwoorden waarvan het grammaticale regelsysteem afwijkt van het semantische regelsysteem (Audring, 2009; Audring & Booij, 2009).

4. Methode

In dit onderzoek wordt getracht een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag door middel van een schrijfpdracht die semi-spontaan taalgebruik uitlokt. In dit hoofdstuk worden de methodologische stappen toegelicht.

4.1 Participanten

Voor de schrijfpdracht van dit onderzoek zijn prelinguale dove volwassenen (18 jaar of ouder) benaderd. De deelnemers zijn geselecteerd op basis van hun gezamenlijke eigenschappen. Deze strategie, die bekend staat als *homogeneous sampling*, is met name geschikt om patronen te herkennen bij een groep met dezelfde karakteristieken (Dörnyei, 2016, p. 127). Potentiële participanten zijn benaderd via Facebookgroepen waarin doven actief zijn en er is contact gezocht met belangenorganisaties voor doven. In totaal zijn er veertig organisaties benaderd (Bijlage A). Daarnaast is er contact gezocht met acht wetenschappers die eerder onderzoek naar deze doelgroep

hebben gedaan. Aan deelnemers is gevraagd om andere potentiële kandidaten aan te dragen, oftewel *snowball sampling* is toegepast (Dörnyei, 2016).

In totaal hebben er negen participanten meegedaan waarvan acht vrouwen en één man. De leeftijd van de deelnemers varieerde van 20 tot 62 jaar. Alle participanten zijn doof geboren of gediagnosticeerd met doofheid voor het eerste levensjaar. Met uitzondering van één persoon zijn alle deelnemers opgevoed door horende ouders. Alle participanten hebben speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden gevolgd als basisonderwijs. Twee deelnemers gaven aan een dag in de week naar een reguliere basisschool te gaan. Daarnaast hebben alle participanten het voortgezet onderwijs op een middelbare school voor doven en slechthorenden gevolgd. Eén participant benadrukte naar het reguliere onderwijs te zijn overgestapt.

Hoewel alle deelnemers zich identificeren als moedertaalgebaarder of tweetalige (Nederlands/NGT) loopt de verwervingsleeftijd van NGT tussen de participanten sterk uiteen. De deelnemers werden geworven met de oproep 'Moedertaalgebaarders NGT gezocht'. Uit de demografische gegevens bleek echter dat drie deelnemers (33%) eerder met het Nederlands in aanraking kwamen dan met NGT. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat deze participanten 43 jaar of ouder zijn en dus voor 1995 basisonderwijs hebben gevolgd op een doveninstituut. In 1995 is namelijk pas tweetalig onderwijs ingevoerd in het dovenonderwijs en vanaf dat moment was het pas toegestaan om NGT in het onderwijs te gebruiken (Kolen, 2009). Daarvoor werden doven nog gedwongen tot spraakafzien en werd het gebruik van gebaren grotendeels ontmoedigd. Er werd wel Nederlands met gebaren (Nmg) gebruikt, maar niet de officiële NGT. Dit maakt het lastig om van moedertaalgebaarders NGT te spreken en daarom zal er in dit onderzoek gesproken worden over prelinguale dove volwassenen. Een compleet overzicht met achtergrondinformatie over de participanten is weergegeven in tabel 3.

Participant	Leeftijd	Geslacht	Hoorstatus ouders	Verwervingsleeftijd Nederlands	Verwervingsleeftijd NGT	Vaardigheid NGT naar eigen inschatting van de participant	Aantal woorden schrijfofdracht
1	44	Vrouw	Horende ouders	4	14	Goed	659
2	43	Man	Horende ouders	2	20	Goed	272
3	28	Vrouw	Horende ouders	< 1	< 1	Zeer goed	724
4	26	Vrouw	Horende ouders	3	3	Redelijk	481
5	20	Vrouw	Horende ouders	4	2	Zeer goed	266
6	24	Vrouw	Horende ouders	1	1	Goed	350
7	21	Vrouw	Horende ouders	5	3	Goed	265
8	62	Vrouw	Horende ouders	3	6	Goed	441
9	57	Vrouw	Dove ouders	3	1	Zeer goed	340

Tabel 3. Achtergrondinformatie over de participanten (N=9)

Aan potentiële kandidaten werd een link naar de schrijfofdracht gestuurd, maar uiteindelijk hing deelname af van zelfselectie: dove volwassenen die ervoor hebben gekozen om deel te nemen aan dit onderzoek. Een belangrijke kanttekening bij zelfselectie is dat voornamelijk gemotiveerde en zelfverzekerde mensen meedoen aan onderzoek (Dörnyei, 2016, p. 101). Dit kan betekenen dat dove volwassenen die onzeker zijn over hun taalniveau wellicht zijn afgehaakt. Ondanks de tijd en moeite die er in het benaderen van de participanten is gestoken was de doelgroep moeilijk te bereiken. Uit het mailcontact met potentiële participanten bleek dat zij zich schaamden voor hun schrijfniveau en de schrijfofdracht best confronterend vonden. Niet iedere prelinguale dove die voor de schrijfofdracht is benaderd wilde of durfde mee te doen. Daarentegen waren er ook dove volwassenen die vaker voor onderzoek zijn gevraagd en hun enthousiasme lieten blijken. Bij de interpretatie van de resultaten zal er daarom in acht moeten worden genomen dat de deelnemers mogelijk niet representatief zijn voor

de gehele populatie dove volwassenen. Een dataset van negen participanten is immers te klein om generaliserende uitspraken te kunnen doen over de gehele populatie. Desalniettemin, werd het duidelijk dat de schrijfvaardigheid van de participanten erg uiteen ligt en daarmee kan er wel inzicht worden gegeven in hoe prelinguale doven met verschillende taalniveaus omgaan met gendermarkering.

4.2 Materiaal

De schrijfopdracht bestaat uit het schrijven van een verhaaltje gebaseerd op illustraties uit het prentenboek *Frog, where are you?* (Mayer, 1969). Het kinderboek bestaat uit 24 verschillende afbeeldingen die een verhaal vormen zonder tekst. In het boek staan de avonturen van een jongetje en zijn hond centraal. Zij hebben een kikker als huisdier die vervolgens ontsnapt. De hoofdpersonen worden aan het einde weer met elkaar herenigd. Het boek *Frog, where are you?* (Mayer, 1969) is geschikt voor het uitlokken van semi-spontane schriftelijke taalproductie en wordt daarom vaak gebruikt in taalkundig onderzoek (Bamberg & Damrad-Frye, 1991; Berman & Slobin, 1994; Ordóñez, 2004; Van Emmerik et al., 2009). In het verhaal komen veel verschillende personages voor: de jongen, zijn hond, de kikker, de mol, de uil, het hert, de bijen en de andere kikkers. De dieren en het jongetje spelen een cruciale rol in het boek, waardoor de participanten naamwoordelijke constituenten moeten gebruiken om naar de verschillende referenten in het verhaal te verwijzen. Dat maakt het boek geschikt om gendermarkering te testen. Van Emmerik et al. (2009) deden onderzoek naar de verwerving van het genus bij onder andere dove volwassenen met NGT als moedertaal en gebruikten daarvoor ook het boek van Mayer (1969). Hiermee wordt nogmaals bevestigd dat 'The frog story' geschikt materiaal bevat om naturalistische geschreven data van dove volwassenen te verzamelen.

4.3 Procedure

De online schrijfopdracht bestond uit 24 plaatjes uit het boek van Mayer (1969) waarover de participanten een verhaaltje moesten schrijven. Allereerst verscheen er een korte introductie op het scherm waarin de schrijfopdracht werd uitgelegd en deelname aan dit onderzoek toegelicht. Voorafgaand aan de schrijfopdracht hebben participanten toestemming gegeven voor het gebruiken, archiveren en (geanonimiseerd) publiceren van de data. De deelnemers waarin zich dus bewust van hun participatie aan een onderzoek en dit kan effect hebben gehad op hun taalgebruik (Dörnyei, 2007, p. 53). Schutze (2016) omschrijft dit als het *Social Facilitation Effect* dat op kan duiken door het maken van een opdracht waarmee men het gevoel kan hebben te moeten presteren. Om de deelnemers gerust te stellen werd wel benadrukt dat deelname aan dit onderzoek volledig anoniem is. De participanten wisten dat er naar hun taalgebruik is gekeken, maar om de betrouwbaarheid te waarborgen wisten ze niet dat dit onderzoek zich focust op gendermarkering.

Na de introductie begon de schrijfopdracht. Illustraties uit het boek werden één voor één getoond. Onder de illustratie stond een vak waarin de participant een verhaal kon typen. Om het gebruik van spontane taal te bevorderen werd gevraagd om de eerste ingeving op te schrijven. Daarnaast werd aangegeven dat het de bedoeling was om zoveel mogelijk elementen uit de afbeeldingen in de tekst te verwerken. De participant had de mogelijkheid om te bladeren door de verschillende afbeeldingen om de rode draad van 'The frog story' te kunnen zien, maar was wel verplicht alle vakken in te vullen. Demografische gegevens kwamen pas als laatste aan bod. Recent onderzoek heeft namelijk aangetoond dat wanneer men aan het begin om demografische gegevens vraagt, dit kan leiden tot irritatie en afleiding bij de deelnemers (Dörnyei, 2016, p.111).

Deelname ging via een digitaal formulier van Google Docs. Het gebruik van digitale formulieren bracht veel voordelen met zich mee. Ten eerste konden deelnemers op afstand participeren. Dit maakte de schrijfopdracht laagdrempeliger. Ten tweede waren participanten genoodzaakt om te typen en verplicht om alle velden in te vullen. Hiermee werd de kans verlaagd dat resultaten onleesbaar of niet volledig zouden zijn. Ten slotte kon de data van verschillende deelnemers nauwkeurig met elkaar worden vergeleken.

4.4 Codering

De data is handmatig geanalyseerd en omdat het om een kleine dataset ging waarin de taalniveaus van de participanten zeer uiteenlopen, is er besloten om geen statistische toets uit te voeren. De analyse heeft een kwalitatieve insteek en gebruikt daarom beschrijvende statistiek.

Allereerst zijn alle bepaalde lidwoorden (de/het), aanwijzende voornaamwoorden (die/deze/dat/dit) en betrekkelijke voornaamwoorden (die/dat) onderstreept. Daaropvolgend werd er gekeken in hoeverre gendermarkering correct volgens de Nederlandse grammatica is toegepast. Wanneer het gebruik van lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden afweek, dan werd dit genoteerd. Hierbij gelden de volgende gevallen als een afwijking:

- Omissie van lidwoorden op plekken waar een lidwoord verplicht is.
- Verwisselen van het grammaticale geslacht bij lidwoorden (de/het), aanwijzende voornaamwoorden (dit/dat/deze/die) en betrekkelijke voornaamwoorden (die/dat).
- Gebruik van het onbepaalde lidwoord (een) op een positie van een bepaald lidwoord.
- Gebruik van het onzijdige lidwoord (het) bij het uitdrukken van meervoud.
- Gebruik van hetzijdige lidwoord (de) bij diminutieven.

In tegenstelling tot het onderzoek van Emmerik et al. (2009) zijn in dit onderzoek omissies van lidwoorden en verwisseling van bepaalde lidwoorden met onbepaalde lidwoorden wel meegenomen. Dit is gedaan vanuit de gedachte dat participanten wellicht lidwoorden weglaten en het onbepaalde lidwoord 'een' gebruiken als ontwijkingsstrategie wanneer zij niet weten of het om eenzijdig of onzijdig zelfstandig naamwoord gaat. Het bleek echter dat omissies voornamelijk voorkwamen bij participanten die zoveel moeite hadden met lidwoordgebruik dat er bijna helemaal geen lidwoorden gebruikt werden. Daarom is er besloten om deze afwijkingen apart te bespreken. Deze afwijkingen zijn dan ook niet gecodeerd als incorrect genus, maar als incorrect lidwoord. Dit is gedaan om te voorkomen dat de dataset vervuild zou worden, want wanneer elke omissie als incorrect genus zou zijn gerekend zou er geen patronen meer in te herkennen zijn.

Dörnyei (2016) stelt dat de betrouwbaarheid van een onderzoek wordt versterkt wanneer er meerdere codeurs naar de data kijken. Daarom heeft een externe codeur (met de bacheloropleiding Nederlandse taal en cultuur) een tweede beoordeling gedaan. Grammaticaal geslacht is vastgelegd volgens de Nederlandse grammatica. Daarom mochten de beoordelingen niet van elkaar afwijken, want een eigen interpretatie speelt immers geen rol. Beide codeurs hebben daarom gebruik gemaakt van het woordenboek Van Dale (2020) om inconsistenties te voorkomen.

Bij het beoordelen van gendermarkering is er rekening gehouden met verschillende punten. Het onzijdige lidwoord 'het' kon voor verwarring zorgen, omdat dit woord ook als persoonlijk voornaamwoord en onbepaald voornaamwoord kan worden ingezet. Daarnaast was er ook extra aandacht nodig voor 'dat', omdat dit woord naast een aanwijzend voornaamwoord en betrekkelijk voornaamwoord ook als onbepaald voornaamwoord kan functioneren. Tijdens de analyse werden ook afwijkingen in voorzetsel-gebruik, werkwoordvervoegingen en syntax geconstateerd. Deze gevallen zijn buiten beschouwing gelaten, omdat dit onderzoek zich richt op het gebruik van lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden. Hoewel deze studie zowel de types als tokens heeft genoteerd, zijn in tegenstelling tot het onderzoek van Emmerik et al. (2009) alleen de types meegenomen bij het toetsen van de hypothesen. Dit is gedaan omdat het semi-spontane karakter van de schrijfpdracht heeft bijgedragen aan een uiteenlopend aantal tokens per participant. Het geeft namelijk een vertekend beeld om alleen naar de tokens te kijken, want de ene participant gebruikt sommige zelfstandige naamwoorden vaker dan de andere participant. Daarom zijn de hypothesen getoetst aan de hand van de verschillende types. In voorbeeld (6) is geïllustreerd wat er onder types wordt verstaan.

- (6) a. De kikker
b. **Het** kikker
c. [De] kikker

Ondanks dat in voorbeeld (6) driemaal hetzelfde zelfstandig naamwoord is gebruikt, wordt er wel degelijk gesproken van drie verschillende types. Er is immers sprake van een correcte gendermarkering (a), verwisseling van het genus (b) en een omissie (c). Daarnaast is er ook onderscheid gemaakt tussen enkelvoud, meervoud en het diminutief als verschillende types (7).

- (7) a. De kikker
b. De kikkers
c. De kikkertjes
d. *Het* kikkertje

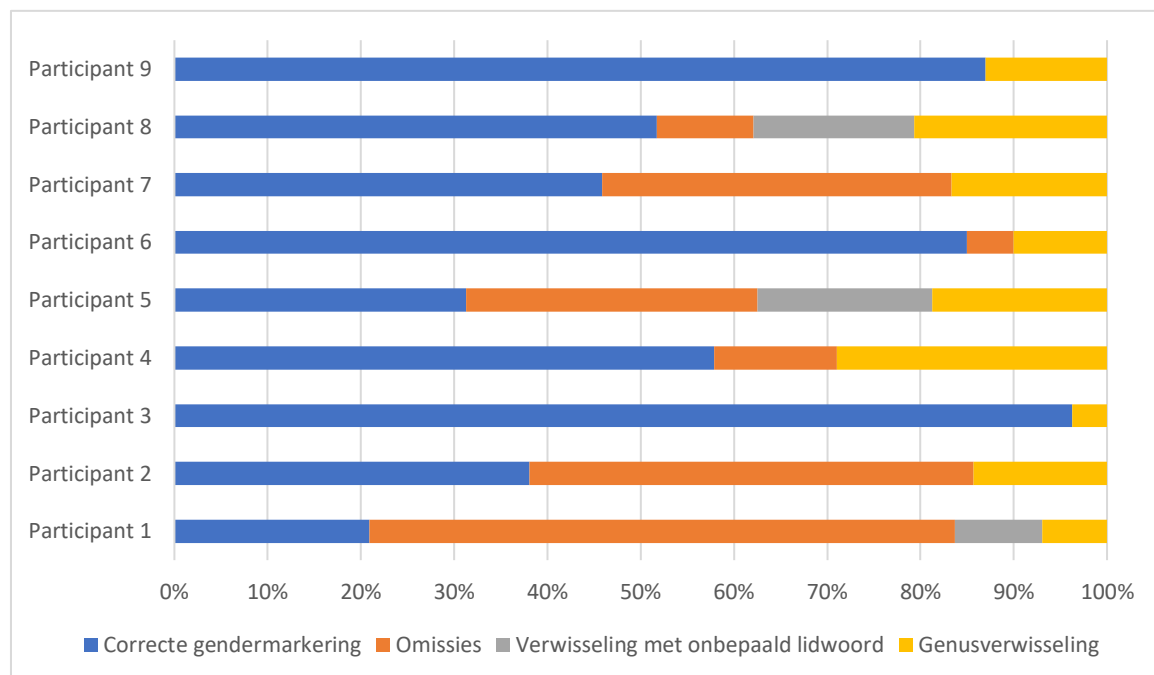
Omdat dit onderzoek zich specifiek richtte op wanneer er afwijkingen in gendermarkering plaatsvonden, werd er naast de afwijking zelf het bijbehorende zelfstandig naamwoord genoteerd. Daarmee werd onderzocht of de afwijkingen te wijten waren aan de verschillen tussen het semantische en grammaticale regelsysteem. Nadat er volledige overeenstemming was tussen de twee codeurs zijn de afwijkingen genoteerd (Bijlage B).

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen uit de analyse besproken. Er zal aandacht worden besteed aan de verwerving van het genus, omissies van lidwoorden en verwisseling van het grammaticale geslacht. Ten slotte komen de zelfstandig naamwoorden waarmee de participanten het meeste moeite ervaarden aan bod.

5.1 Verwerving van het genus

Dit onderzoek is ontworpen vanuit de verwachting dat dove volwassenen moeite ervaren met gendermarkering in het geschreven Nederlands. In grafiek 1 is het gebruik van gendermarkering in de geschreven taalproductie van de participant (P) visueel weergegeven. Een vluchtige blik op deze grafiek wijst uit dat er geen enkele participant foutloos lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden heeft ingezet. De resultaten zijn echter zeer uiteenlopend en het percentage correcte gendermarkeringen varieert van 21 procent (P1) tot 96 procent (P3).

Grafiek 1. Overzicht gendermarkering participanten in percentages

In totaal zijn er negen schrijfpoddrachten geanalyseerd bestaande uit 3798 woorden, waarvan 552 tokens aan gendermarkering met een gemiddelde van 61,3 tokens per persoon. In tabel 4 staan per participant het aantal afwijkingen en het aantal correcte gendermarkeringen vermeld. Deze zijn omgerekend naar percentages omdat door het spontane karakter van de schrijfpoddracht het aantal tokens en types binnen de participanten uiteenloopt.

Participant (N = 9)	Aantal woorden geproduceerd in totaal (bij 24 afbeeldingen)	Tokens	Types	Aantal correcte types	Aantal incorrecte types	Afwijkingen in gendermarkering		
						Omissies	Verwisseling met onbepaald lidwoord	Genusverwisseling
1	659	149	43 (100%)	9 (21%)	34 (79%)	27 (63%)	4 (9%)	3 (7%)
2	272	38	21 (100%)	8 (38%)	13 (62%)	10 (48%)	0	3 (14%)
3	724	52	27 (100%)	26 (96%)	1 (4%)	0	0	1 (4%)
4	481	71	38 (100%)	22 (58%)	16 (42%)	5 (13%)	0	11 (29%)
5	266	34	16 (100%)	5 (31%)	11 (69%)	5 (31%)	3 (19%)	3 (19%)
6	350	62	20 (100%)	17 (85%)	3 (15%)	1 (5%)	0	2 (10%)
7	265	58	24 (100%)	11 (46%)	13 (54%)	9 (37%)	0	4 (17%)
8	441	45	29 (100%)	15 (52%)	14 (48%)	3 (10%)	5 (17%)	6 (21%)
9	340	43	23 (100%)	20 (87%)	3 (13%)	0	0	3 (13%)

Tabel 4. Verhoudingen types gendermarkering onderverdeeld in categorieën per participant

5.1.1 Omissies van lidwoorden

Bij 78 procent van de participanten kwamen omissies in het lidwoordgebruik voor. De twee participanten (P3; P9) die geen lidwoorden weglieten in hun schrijfoopdracht hadden ook de minste afwijkingen in het verwisselen van het genus. De participanten met de meeste omissies (P1; P2; P7; P5) waren ook diegenen met de meeste afwijkingen in gendermarkering. Deze dove volwassenen hebben allen bij meer dan de helft van hun zelfstandig naamwoorden incorrecte gendermarkering ingezet. De verwerving van het genus lijkt dus samen te gaan met de verwerving van het lidwoord.

Omissies kwamen op twee verschillende manieren voor. Ten eerste waren er participanten die zoveel moeite hadden met gendermarkering dat zij dit bijna structureel weglieten (8a). De gendermarkering van P1 werd bijvoorbeeld voor 63 procent weggelaten. Enerzijds zou dit een ontwijkingsstrategie kunnen zijn voor het gebruiken van het verkeerde genus, anderzijds kan het zijn dat de participant niet wist wanneer er lidwoorden gebruikt horen te worden. Het is dus niet met zekerheid te stellen of de omissies voorkwamen vanwege moeite met het genus of vanwege moeite met de verwerving van het lidwoord in het algemeen. Ten tweede waren er ook participanten waarbij er sporadisch een lidwoord werd weggelaten (8b).

- (8) a. Hij keek in zijn pyjama trots met [de] hond naar [de] kikker in [de] glazen pot.
b. Terwijl [de] jongen met zijn hond aan het slapen was, kroop *de* kikker stiekem uit *de* pot.

Er waren ook situaties waarin het duidelijk was dat het lidwoord niet werd weggelaten als ontwijkingsstrategie voor het genus. In voorbeeld (9) is te zien dat P6 in de ene zin wel het zijdige lidwoord gebruikt bij het zelfstandige naamwoord 'bijen' en in de andere zin het zijdige lidwoord weglaat. Daarmee is het duidelijk dat de participant wel weet welk lidwoord gekoppeld moet worden aan het zelfstandige naamwoord 'bijen', maar zich er niet altijd van bewust is wanneer het lidwoord gebruikt moet worden.

- (9) a. De hond rent weg want *de* bijen vallen hem aan.
b. De hond, inmiddels verlost van [de] bijen rent ook mee.

De twee dove volwassenen die geen omissies in hun schrijfoopdracht hadden, beoordeelden hun eigen NGT-vaardigheid als 'zeer goed'. Hoewel zelfbeoordeling niet betrouwbaar is, zijn er andere factoren waaruit de zelfbeoordeling geloofwaardig lijkt. Zo kwamen beide participanten al voor of tijdens hun eerste levensjaar met NGT in aanraking, verwierven zij NGT voordat zij in aanraking kwamen met het Nederlands en werd één van deze participanten opgevoed door dove ouders.

5.1.2 (On)bepaaldheid

Het onbepaalde lidwoord 'een' werd alleen meegenomen in de analyse wanneer deze verscheen op

de plek van een definitief lidwoord. Dit zou namelijk een ontwijkingsstrategie kunnen zijn wanneer een participant twijfelt tussen hetzijdige en onzijdige lidwoord. 33 procent van de participanten (P1; P5; P8) gebruikte wel eens het onbepaalde lidwoord op een plek van een definitief lidwoord. Dit kwam bij 7 verschillende types voor. Net als bij lidwoordomissies hoeft dit niet voort te komen uit ontwijking van het genus, maar kan dit ook een gevolg zijn van moeite met lidwoordverwerving in het algemeen. Voorbeeld (8) illustreert dit fenomeen, waarin P5 het onbepaalde lidwoord op posities voor hetzijdige lidwoord gebruikt (8b), terwijl in de zin ervoor (8a) al eerder over het zelfstandig naamwoord 'hert' werd gesproken.

- (10) a. Hij werd meegenomen door **de** hert en [de] hond volgde hem.
b. *Een* hert liet *een* jongen en zijn hond vallen.

Zowel 'hert' als 'jongen' zijn eerder geïntroduceerd in het verhaal en zouden moeten worden ingezet met een definitief lidwoord. In deze zin gaat het namelijk over de hoofdpersoon (de jongen) en een specifieke gebeurtenis met het hert. Daarom is er geen sprake van een willekeurige jongen of hert. P5 heeft niet alleen moeite met bepaaldheid, maar ook met het genus zelf. Deze participant gebruikt structureelzijdige lidwoorden, ook op posities waarin het onzijdige lidwoord gebruikt zou moeten worden (8a). P5 heeft geen één keer in de schrijfoopdracht het onzijdige lidwoord gebruikt. Zowel de omissies als de overgeneralisatie van het onbepaalde lidwoord en hetzijdige lidwoord lijken te wijzen op moeite met lidwoordgebruik in het algemeen. Er zijn meerdere participanten die in deze fase zijn blijven hangen en geen enkele keer het onzijdige lidwoord hebben gebruikt. Bij hen lijkt lidwoordverwerving gestagneerd te zijn.

5.2 Suffix als helpende hand

Dove volwassenen ervoeren de meeste moeite met enkelvoudige zelfstandige naamwoorden (zonder diminutieven). Enkelvoudige zelfstandige naamwoorden kunnen zowel met hetzijdige lidwoord als met het onzijdige lidwoord geschreven worden, terwijl bij diminutieven en meervoud het genus te herkennen is aan het suffix. In tabel 5 is een overzicht te zien van de verhouding tussen enkelvoud (zonder diminutieven), enkelvoudige diminutieven en meervoud.

	Types	Aantal correcte types	Aantal incorrecte types	Incorrecte types (afwijkingen in gendermarkering)		
				Genusverwisseling	Omissies	Verwisseling met onbepaald lidwoord
Enkelvoud (zonder diminutieven)	188 (100%)	101 (54%)	87 (46%)	32 (17%)	46 (24%)	9 (5%)
Participant 1	29	4	25	3	20	2
Participant 2	17	6	11	2	9	0
Participant 3	23	22	1	1	0	0
Participant 4	28	15	13	9	4	0
Participant 5	13	4	9	3	3	3
Participant 6	15	13	2	2	0	0
Participant 7	22	9	13	4	9	0
Participant 8	20	10	10	5	1	4
Participant 9	21	18	3	3	0	0
Diminutieven	24 (100%)	14 (58%)	10 (42%)	3 (13%)	6 (25%)	1 (4%)
Participant 1	7	1	6	1	4	1
Participant 2	1	1	0	0	0	0
Participant 3	4	4	0	0	0	0
Participant 4	7	4	3	2	1	0
Participant 5	1	0	1	0	1	0
Participant 6	0	0	0	0	0	0
Participant 7	0	0	0	0	0	0
Participant 8	4	4	0	0	0	0
Participant 9	0	0	0	0	0	0
Meervoud	25 (100%)	16 (64%)	9 (36%)	1 (4%)	7 (28%)	1 (4%)
Participant 1	7	4	3	0	3	0
Participant 2	2	2	0	0	0	0
Participant 3	0	0	0	0	0	0
Participant 4	3	3	0	0	0	0
Participant 5	2	1	1	0	1	0
Participant 6	4	3	1	0	1	0
Participant 7	1	1	0	0	0	0

Participant 8	4	0	4	1	2	1
Participant 9	2	2	0	0	0	0

Tabel 5. Verhouding enkelvoud, diminutieven en meervoud

5.2.1 Diminutieven

De participanten gebruikten in verhouding weinig verkleinwoorden, maar de diminutieven die zijn gebruikt, werden grotendeels (58%) correct ingezet. 67 procent van de deelnemende dove volwassenen produceerden minimaal één diminutieve vorm. De afwijkingen bij diminutieven bestonden grotendeels (25%) uit omissies. De genusverwisselingen die bij diminutieven voorkwamen hebben allemaal met elkaar gemeen dat het om betrekkelijke voornaamwoorden ging (11).

- (11) a. ... het jongetje **die** op [de] rots staat te roepen.
b. Het jongentje riep naar zijn hondje, **die** hij kwijt was.

Het lidwoordgebruik bij diminutieven werd enkele keren weggelaten, maar geen enkele keer werd het genus van een lidwoord bij een diminutief verwisseld. De dove volwassenen lijken dus het diminutief te herkennen aan zijn suffix en scoren daarom beter op deze vorm dan op de overige onzijdige nomina.

5.2.2 Meervoud

Net als de diminutieven is het meervoud te herkennen aan zijn morfologische eigenschappen. Dit kan een mogelijke verklaring zijn voor het overgrote gedeelte (64%) correcte gendermarkeringen in deze categorie. Daarentegen is een andere mogelijke verklaring dat het zijdige lidwoord hoe dan ook vaker ingezet wordt dan het onzijdige lidwoord.

5.3 Verwisseling van het genus

De meeste afwijkingen (46%) vinden plaats bij enkelvoudige zelfstandige naamwoorden (exclusief diminutieven). Hiervan bestaat 17 procent uit genusverwisselingen. Elke participant heeft minimaal eenmaal het genus van een zelfstandig naamwoord verwisseld. In deze paragraaf zal er worden toegelicht wanneer dove volwassenen precies afweken van de Nederlandse grammatica.

5.3.1 Overgeneralisatie zijdige nomina

Er werden minder fouten bij zijdige nomina (< 11%) gemaakt dan bij onzijdige nomina (45%). Er zijn participanten (P5; P7) die geen enkele keer het onzijdige lidwoord, het bijhorende betrekkelijke voornaamwoord 'dat' of aanwijzende voornaamwoorden 'dit/dat' hebben gebruikt. In voorbeeld (12) is te zien hoe structureel het zijdige lidwoord wordt gebruikt en op plekken van onzijdige nomina het genus wordt verwisseld of weglaten.

- (12) a. De bijen achtervolgen *de* hond, *die* angstig wegrent.
b. De Hond heeft [het] bijennest laten vallen, *de* bijen vliegen uit **de** nest.

5.3.2 Individueringshiërarchie

Bij de negen deelnemende dove volwassenen werden 22 verschillende types aan genusverwisselingen gevonden. Deze afwijkingen kwamen voor in alle verschillende semantische klassen van de Individueringshiërarchie; mensen, dieren, voorwerpen en stoffen. Een volledig overzicht van alle verschillende types staan weergegeven in tabel 6.

Verwisseling van het genus (22 types)	Percentage participanten met deze afwijking van het totaal aantal participanten (N=9)	Participant	Semantische klasse zelfstandig naamwoord	Incorrect gebruik verklaarbaar doordat het semantische regelsysteem afwijkt van het grammaticale systeem
De hol i.p.v. het hol	67% (6 van de 9)	2,3,4,6,7,9	Voorwerp	Ja
De hert i.p.v. het hert	67% (6 van de 9)	3,4,5,6,7,9	Dier	Ja
De raam i.p.v. het raam	44% (4 van de 9)	3,6,7,8	Voorwerp	Ja
De (bijen)nest i.p.v. het (bijen)nest	22% (2 van de 9)	6,7	Voorwerp	Ja
Het val i.p.v. de val	11% (1 van de 9)	8	Abstractum	Ja
Het natuur i.p.v. de natuur	11% (1 van de 9)	6	Abstractum	Ja
Het nacht i.p.v. de nacht	11% (1 van de 9)	6	Abstractum	Ja
De gewei i.p.v. het gewei	11% (1 van de 9)	6	Voorwerp	Ja
Het jongentje die i.p.v. dat	11% (1 van de 9)	1	Mens	Ja
Zijn hondje die i.p.v. dat	11% (1 van de 9)	6	Dier	Ja
Het uil i.p.v. de uil	11% (1 van de 9)	1	Dier	Nee
Het rots i.p.v. de rots	11% (1 van de 9)	1	Voorwerp	Nee
Het kikker i.p.v. de kikker	11% (1 van de 9)	8	Dier	Nee
De geluid i.p.v. het geluid	11% (1 van de 9)	6	Abstractum	Nee
Het boomstam i.p.v. de boomstam	11% (1 van de 9)	6	Voorwerp	Nee
Het pot i.p.v. de pot	11% (1 van de 9)	8	Voorwerp	Nee
Het bijen i.p.v. de bijen	11% (1 van de 9)	8	Dier	Nee
Het vijver i.p.v. de vijver	11% (1 van de 9)	2	Voorwerp	Nee
Het afronden i.p.v. de afronden	11% (1 van de 9)	2	Voorwerp	Nee
De bos i.p.v. het bos	11% (1 van de 9)	9	Abstractum	Nee
Eentje die i.p.v. dat	11% (1 van de 9)	6	Abstractum	Nee
Dat kikker i.p.v. die	11% (1 van de 9)	8	Dier	Nee

Tabel 6. Overzicht verschillende types genusverwisseling per participant

Het genus werd bij 18 van de 22 types (82%) door één van de participanten incorrect gebruikt. Daarentegen waren er vier types die door meerdere participanten als lastig werden ervaren. Zo kwamen de meeste genusverwisselingen voor bij de zelfstandige naamwoorden 'hert', 'hol', 'raam' en '(bijen)nest'. Deze woorden hebben met elkaar gemeen dat het semantische regelsysteem afwijkt van het grammaticale systeem. Opvallend is dat participanten (P3;P9) die bijna geen afwijkingen in gendermarkering hadden wel moeite ervoeren met de zelfstandig naamwoorden 'hert' en 'hol' (13).

- (13) a. **De** hert rent boos, met Bas op zijn hoofd, naar *de* afgrond.
b. *De* uil kwam uit **de** hol van *de* boom en Peter viel op *de* grond.

Bij 10 van de 22 types (45%) is incorrect gendergebruik te verklaren doordat het semantische regelsysteem afwijkt van het grammaticale regelsysteem. Concluderend kan gesteld worden dat bij alle negen participanten genusverwisselingen voorkwamen. Niet alle genusverwisselingen waren echter te verklaren door de individueringshiërarchie.

6. Conclusie

In deze studie is aan de hand van een semi-spontane schrijfpdracht onderzocht wanneer gendermarkering in het geschreven Nederlands van prelinguale dove volwassenen afwijkt van de Nederlandse grammatica. Negen participanten hebben aan de hand van 24 verschillende afbeeldingen uit het printenboek *Frog, where are you?* (Mayer, 1969) een verhaal geschreven. Op basis van de resultaten uit hoofdstuk 5 zijn de onderstaande hypothesen gewogen.

Hypothese 1:

Afwijkingen in de gendermarkering van het geschreven Nederlands van prelinguale dove volwassenen kenmerken zich door de overgeneralisatie van zijdige lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden.

Hypothese 2:

Genusverwisselingen (lidwoorden, aanwijzende voornaamwoorden en betrekkelijke voornaamwoorden) vinden plaats bij zelfstandige naamwoorden waarvan het grammaticale regelsysteem afwijkt van het semantische regelsysteem (Audring, 2009; Audring & Booij, 2009).

Uit de resultaten blijkt dat het genus van zijdige nomina (< 11%) minder werd verwisseld dan het genus van onzijdige nomina (45%). Dit patroon was te herkennen bij alle deelnemende dove participanten. Hierdoor kan hypothese 1 worden bevestigd. Dit komt overeen met eerder onderzoek naar gendermarkering in geschreven taal van dove volwassenen (Emmerik et al, 2009). Daarnaast is het gebruik van het zijdige lidwoord op de plek van een onzijdig lidwoord kenmerkend voor allerlei tweedetaalleerders (Blom et al., 2008; Cornips & Hulk, 2008; Unsworth, 2008). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het zijdige lidwoord 'de' in het Nederlands als *default* wordt beschouwd (Roodenburg & Hulk, 2008). Daarentegen kan de overgeneralisatie van 'de' ook te maken hebben met de verwervingsfasen van de participanten. Volgens Appel en Vermeer (1994) hebben leerders het zijdige lidwoord eerder onder de knie. Dit komt overeen met Unsworth (2008) die stelt dat taalvaardigheid een rol speelt bij het gebruik van het onzijdige lidwoord.

In dit onderzoek is ook onderzocht wanneer genusverwisselingen plaatsvonden in geschreven taal van dove volwassenen. Hoewel eerdere onderzoeken aandacht hebben besteed aan gendermarkering in geschreven taal van dove volwassenen (Emmerik et al., 2009; Van Beijsterveldt, 2009) werd er niet gekeken bij welke zelfstandige naamwoorden genusverwisseling voorkwam. De verwachting was dat dit voornamelijk voor zou komen bij zelfstandige naamwoorden waarvan het semantische regelsysteem afwijkt van het grammaticale regelsysteem. Uit de resultaten blijkt dat 10 (45%) van de 22 types aan genusverwisselingen verklaarbaar is doordat het grammaticale regelsysteem afwijkt van het semantische regelsysteem. Dit betekent dat de meeste genusverwisselingen niet aan de hand van de individueringshiërarchie van Audring (2009) konden worden verklaard. Daarmee wordt hypothese 2 verworpen. Desalniettemin lijkt het semantische regelsysteem wel degelijk enige invloed te hebben op de genusverwisselingen. Zo blijkt uit de resultaten dat de meeste participanten moeite hadden met de zelfstandige naamwoorden 'hert', 'hol', 'raam' en '(bijen)nest'. Deze types hebben met elkaar gemeen dat het semantische regelsysteem van deze woorden afwijkt van het grammaticale regelsysteem. Dit zijn ook de enige types die bij meerdere participanten voorkwamen, terwijl de overige 18 types door slechts één van de participanten werd gebruikt.

Op basis van de resultaten kan er antwoord worden gegeven op de onderstaande onderzoeksvraag:

Hoofdvraag:

Wanneer vinden er afwijkingen plaats in de gendermarkering van het geschreven Nederlands van dove volwassenen?

Allereerst blijkt dat afwijkingen van het genus voornamelijk plaatsvinden bij enkelvoudige zelfstandige naamwoorden (met uitzondering van diminutieven). Ten tweede is er geconstateerd dat het genus van zijdige nomina minder werd verwisseld dan het genus van onzijdige nomina. Ten slotte kan er worden geconcludeerd dat de individueringshiërarchie niet de meeste genusverwisselingen kan verklaren.

Desalniettemin laten de resultaten zien dat het semantische regelsysteem wel degelijk enige invloed heeft op de genusafwijkingen. Dit zou bij een vervolgonderzoek op grotere schaal nader onderzocht kunnen worden.

7. Discussie

In dit hoofdstuk wordt het onderzoeksproject kritisch geëvalueerd. Allereerst worden de resultaten gekoppeld aan theorie en eerder onderzoek. Daaropvolgend worden de beperkingen van dit onderzoek besproken en suggesties voor vervolgonderzoek gegeven.

7.1 Bespreking en interpretatie resultaten

Alle prelinguale dove volwassenen die hebben deelgenomen aan dit onderzoek hebben enigszins moeite met de gendermarkering in het geschreven Nederlands. Zowel de omissies als de overgeneralisatie van het onbepaalde lidwoord en het zijdige lidwoord lijken te wijzen op moeite met lidwoordgebruik in het algemeen. Dit komt overeen met de literatuur die stelt dat de verwerving van het lidwoord in de tweedetaalverwerving begint met weglatingen, overgeneralisatie 'de' en willekeurig gebruik 'een' (Appel & Vermeer 1994, pp. 101-102). In dit huidige onderzoek lijkt de hoeveelheid omissies los te staan van de vaardigheid van dove volwassenen in NGT. Deze resultaten komen overeen met eerder onderzoek waarin werd ontdekt dat bij dove volwassenen de vaardigheid in NGT geen rol meer speelt bij het weglaten van lidwoorden, zoals dit bij dove kinderen het geval is (Van Beijsterveldt, 2009, p.35).

De participanten hebben geen enkele keer een aanwijzend voornaamwoord of betrekkelijk naamwoord weggelaten. Dit kan mogelijk te verklaren zijn door het INDEX-gebaar in NGT. Dit gebaar kan immers gebruikt worden om te wijzen naar een zelfstandig naamwoord en daarmee een soort bepaaldheid uitdrukken (Schermer et al., 1991). Er vonden echter wel genusverwisselingen plaats. Dit lijkt voort te komen uit interferentie, want grammaticaal geslacht is niet aanwezig in NGT (Schermer et al., 1991). Net als bij andere tweedetaalleerders met een moedertaal zonder grammaticaal geslacht ervaren dove volwassen moeite met het genus.

De minste fouten werden gemaakt bij diminutieven en meervoudige zelfstandig naamwoorden. Dove volwassenen lijken het diminutief te herkennen aan zijn suffix en scoren daarom beter op deze vorm dan op de overige onzijdige nomina. Deze bevindingen komen overeen met Emmerik et al. (2009) die stellen dat de diminutieve vorm vaker correct gerealiseerd werd met het onzijdige lidwoord dan de overige onzijdige nomina (p.214).

Er waren bijna geen afwijkingen te vinden bij meervoudige zelfstandige naamwoorden. Net als bij diminutieven is meervoud te herkennen aan zijn morfologische eigenschappen. Dit kan een mogelijke verklaring zijn voor het overgrote gedeelte (64%) correcte gendermarkeringen in deze categorie. Daarentegen is een andere mogelijke verklaring dat het zijdige lidwoord hoe dan ook vaker ingezet wordt dan het onzijdige lidwoord. Het zijdige lidwoord 'de' wordt in het Nederlands namelijk als *default* beschouwd (Roodenburg & Hulk, 2008).

7.2 Beperkingen en validiteit

Bij het interpreteren van de conclusies is het belangrijk om enkele beperkingen van dit onderzoek in acht te nemen.

Ten eerste zijn de resultaten gebaseerd op data verzameld onder een kleine groep van negen deelnemers. Hoewel de participanten zijn geselecteerd op basis van gezamenlijke eigenschappen zijn er binnen deze groep wel individuele verschillen; de groep participanten kenmerkt zich door de ruime leeftijdsspreiding (20 - 62 jaar), het vrouwelijke geslacht is met 89 procent sterk oververtegenwoordigd en de taalniveaus lopen uiteen. Gezien de kleine omvang van de onderzoeksgroep en de individuele verschillen tussen de participanten zijn de resultaten niet te generaliseren voor de gehele populatie prelinguale dove volwassenen in Nederland. Een kwantitatief vervolgonderzoek op grotere schaal zou dit kunnen onderzoeken. Desalniettemin heeft dit onderzoek nieuwe inzichten opgeleverd en draagt het een steentje bij aan het geheel aan kennis over schriftelijke taalproductie van dove volwassenen. Daarnaast draagt kennis over taalvariatie bij aan algemene kennis over taal. Van Koppen (2018) stelt dat variatiepatronen niet alleen inzicht geven in hoe talen van elkaar verschillen, maar door de verschillen worden de gelijkenissen van variëteiten ook zichtbaar.

Ten tweede moet de lezer er rekening mee houden dat de geschreven teksten van de participanten zijn gebaseerd op de afbeeldingen uit het printenboek *'Frog, where are you?'*. Hierdoor waren de deelnemende dove volwassenen beperkt tot een bepaald aantal referenten uit het verhaal om naar te verwijzen. Bovendien werd er meer gerefereerd naar dieren dan naar voorwerpen, substanties en menselijke referenten uit de individueringshiërarchie van Audring (2009), terwijl deze verschillende semantische klassen wel in de illustraties zijn gerepresenteerd. Over andere bestaande zelfstandige naamwoorden kunnen op basis van dit onderzoek geen uitspraken worden gedaan. Daar staat tegenover dat deze kleine bijdrage wel bijdraagt aan kennis over gendermarkering in het algemeen. Een vervolgonderzoek zou gebruik kunnen maken van andere printenboeken die geschikt zijn voor taalkundig onderzoek, zoals de *cat-story* (Hickmann, 2003) en de *fox-story* (Gülzow & Gagarina, 2007) om het aantal verschillende referenten uit te breiden.

Ten slotte bleek achteraf dat de tekstuele instructie en toelichting van de schrijfpdracht als ingewikkeld werden ervaren. Hoewel de schrijfpdracht vooraf is getest door een buitenstaander en aan de hand van tips van een werknemer van Kentalis nogmaals is aangepast, werd de begeleidende tekst toch als moeilijk bestempeld. Zo had P2 pas naar een aantal afbeeldingen door dat hij zelf een verhaaltje moest bedenken in plaats van uitleg te geven over de dove cultuur. Hij probeerde aan de hand van de plaatjes uit te leggen hoe doven de wereld om zich heen ervaren; *"Ik dacht even dat om dove cultuur dus dove jongen maar niet zo"*. Uiteindelijk konden zijn antwoorden alsnog gebruikt worden, omdat hij wel de referenten uit de afbeeldingen had gebruikt. Daarnaast bleek uit contact met participanten dat zij het best een pittige opdracht vonden en liever een instructie hadden gehad in NGT. Doven hebben immers moeite met begrijpend lezen (Langendoen & Huisman, 2013). De leesinstructie kan eveneens potentiële participanten hebben afgeschrikt van deelname. Met de kennis van nu wordt aangeraden om bij verder onderzoek met dove volwassenen een video-instructie in NGT te gebruiken.

In deze studie getracht zo betrouwbaar en nauwkeurig mogelijk te werk te gaan. Daarom zijn alle data, ingevulde analyseschema's en de schrijfpdracht als bijlages toegevoegd. Door zo transparant mogelijk te zijn, worden de resultaten controleerbaar gemaakt. Volgens deskundigen is bij kwalitatief onderzoek de onderzoeker zelf immers het belangrijkste instrument (Dörnyei, 2016, p. 56). Het maakt een onderzoek ook betrouwbaar wanneer andere onderzoeken soortgelijke resultaten vinden. Zo is het gemiddelde aantal tokens per persoon (61,3) uit dit onderzoek vergelijkbaar is met het gemiddelde aantal tokens per persoon (64,3) uit eerder onderzoek bij dove volwassenen (Emmerik et al., 2009).

Ondanks enkele beperkingen heeft deze studie bijgedragen aan meer kennis over geschreven taal van dove volwassenen. Hoewel de individueringshiërarchie niet bevestigd kon worden, werden er wel patronen in het geschreven Nederlands van de participanten gevonden. Daarnaast werd in dit onderzoek nogmaals duidelijk hoe belangrijk NGT voor dove volwassenen is.

Literatuurlijst

- Albertini, J., & Schley, S. (2003). Writing: Characteristics, instruction, and assessment. In: M. Marschark en P. Spencer (eds.). *Oxford handbook of deaf studies, language, and education*. Oxford: University Press. 123-135.
- Appel, R., & Vermeer, A. (1994). *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Audring, J. (2009). Pronomina Gender in Spoken Dutch. *Journal of Germanic Linguistics*, 18 (2), 85 - 116.
- Audring, J. (2020, May 14). Demonstrative pronouns. *Taalportaal*. Geraadpleegd op 2 juli 2020, van <https://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/pid/topic-13998813297389634>
- Audring, J., & Booij, G. (2009). Genus als Probleemcategorie. *Taal en Tongval*, 61, 13-37.
- Baker, A., Van den Bogaerde, B., Pfau, R., & Schermer, T. (2016). *The Linguistics of Sign Language. An Introduction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Bamberg, M., & Damrad-Frye, R. (1991) On the ability to provide evaluative comments. *Journal of Child Language* 18, 689–710.
- Berman, R., & Slobin, D. (1994). *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*. New Jersey: Hillsdale.
- Blom, E., Polisenska, D., & Weerman, F. (2008). Articles, adjectives and age of onset: The acquisition of Dutch grammatical gender. *Second Language Research*, 24(3), 297-331.
- Bossers, B., Kuiken, F., & Vermeer, A. (2015). *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Broekhuis, H., Dikken, M., & Bennis, H. (2012). *Syntax of Dutch: Nouns and noun phrases*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Cornips, L. & Hulk, A. (2008). Factors of success and failure in the acquisition of grammatical gender in Dutch. *Second Language Research*. 24, 267-295.
- Cornips, L., & De Vogelaer, G. (2009). Variatie en verandering in het Nederlandse genus: een multidisciplinair perspectief. *Taal en Tongval*, 61, 1-12.
- Dörnyei, Z. (2016). *Research Methods in Applied Linguistics: Quantitative, Qualitative, and Mixed Methodologies*. Oxford, Verenigd Koninkrijk: Oxford University Press.
- Gülzow, L. & Gagarina, N. (2007). Noun phrases, pronouns and anaphoric reference in young children narratives. In: D. Bittner and N. Gararina (Eds.), *Intersentential pronominal reference in child and adult language*. 203-333. Berlijn: ZAS Papers in Linguistics.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede geheel herziende druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
- Hickmann, M. (2003). *Children's discourse: person, space and time across languages. Cambridge studies in Linguistics*. Vol. 98. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolen, E. (2009). *De tweetalige ontwikkeling van dove kinderen in de Nederlandse Gebarentaal en het Nederlands. Een meervoudige casusstudie* (Proefschrift). Radboud Universiteit, Nijmegen.
- Langendoen, M. & Huisman, E. (2013). *Opgeven is geen optie: Ambulante zorg voor volwassen vroegdoven met meerdere beperkingen*. GGMD: Intern rapport.

- Mayer, M. (1969). *Frog, where are you?* New York: Dial Press.
- Musselman, C., & Szanto, G. (1998). The written language of deaf adolescents: patterns of performance. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 3(3), 245 - 257.
- Ordóñez, C. L. (2004) EFL and Native Spanish in Elite Bilingual Schools in Colombia: A First Look at Bilingual Adolescent Frog Stories, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 7:5, 449-474
- Reagan, T. (2019). *Sign Language and the DEAF-WORLD*. In *Linguistic Legitimacy and Social Justice* (135 – 174). Cham: Springer International Publishing.
- Roodenburg, J., & Hulk, A. (2008). Puzzles on grammatical gender. *Lingue e linguaggio*, 7(1), 67-92.
- RTL Nieuws. (2020) *Geen gebarentolk bij belangrijke persconferenties coronavirus: 'Schandalig en levensgevaarlijk'*. Geraadpleegd op 7 juli 2020, van <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5052116/doventolk-gebarentolk-persconferentie-coronavirus-corona>
- Schermer, T., Fortgens, C., Harder, R., & Nobel, E. (1991). *De Nederlandse Gebarentaal*. Twello: Van Tricht.
- Schutze, T. (2016). *The Empirical Base of Linguistics: Grammaticality Judgments and Linguistic Methodology*. Berlijn: Language Science Press.
- Strong, M., & Prinz, P. M. (1997). *A study of the relationship between American Sign Language and English literacy*. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2, 37- 46.
- Tiggeler, E. (2013). *Beter in Nederlands*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Unsworth, S. (2008). Age and input in the acquisition of grammatical gender in Dutch. *Second Language Research*. 24, 365-395.
- Van Beijsterveldt, E. M. (2009). *Written language production in deaf children and adults* (Proefschrift). Radboud Universiteit, Nijmegen.
- Van Dale (2020). *Online woordenboek*. Geraadpleegd op 11 mei 2020, van <https://www.vandale.nl>
- Van den Bogaerde, B. (2014). *De Nederlandse Gebarentaal: theorie en praktijk (oratie)*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Van Emmerik, J., van Hout, R., van de Craats, I., & Klatter-Folmer, J. (2009). 'Het' gaat niet vanzelf. De verwerving van het genus door dove volwassenen en horende tweedetaalleerders. *Taal en Tongval*, 61(1), 188-226.
- Van Gasselt, J. (2020, 22 juni). Tim (17) hoort niet, ziet slecht en is toch geslaagd: 'Een teken dat ik bij de gewone wereld hoor'. *De Gelderlander*. Geraadpleegd op 7 juli 2020, van <https://www.gelderlander.nl/arnhem/tim-17-hoort-niet-ziet-slecht-en-is-toch-geslaagd-een-teken-dat-ik-bij-de-gewone-wereld-hoor~aedd96b3/>
- Van Koppen, M. (2018), *Bomen bij de Buren: Naar een Interdisciplinaire Benadering van Taalvariatie (Oratie)*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Van Laar, R., & Dik-Faber, C. (2016, 3 oktober). *Initiatiefvoorstel-Van Laar en Dik-Faber Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal* [Kamerstuk] geraadpleegd op 15 januari 2019, van <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2016Z17972&dossier=34562>

- Wauters, L., Tijsseling, C., & Van Gelder, H. (2017). *Leesprofielen voor dove en slechthorende volwassenen* (Onderzoeksrapport: Koninklijke Kentalis). Geraadpleegd op 20 mei 2020, van <http://vhz-online.nl/leesprofielen-voor-dove-en-slechthorende-volwassenen>
- Yang, C. (2006). *The Infinite Gift: How Children Learn and Unlearn the Languages of the World*. New York: Scribner.
- Zazove, P., Meador, H.E., Reed, B.D., & Gorenflo, D.W. (2013). Deaf persons' English reading levels and associations with epidemiological, educational, and cultural factors. *Journal of Health Communication: International Perspectives*, 18(7), 760-772.

Bijlage A - Lijst met benaderde organisaties

**Facebookgroep*

Deelkracht
Democratisch Doven Forum*
Doof Centraal
Doof, slechthorend, doofblind & gebarentaal*
Doof.nl
Doofenkerk.nl
Doofgewoon
Doven en Slechthorenden [NL/BE]*
Dovenclubhuis
Dovenkerk Katwijk
Dovenschap
Dropbox: Artikelen/Onderzoek/Nieuws Doof, Tolken & Gebarentaal*
Gebarencafe Utrecht
Gelderhorst
Haaglanden welzijn voor doven
Het gebaar van de dag*
IDP
Kentalis
Last-minute Tolk (NGT - NMG - Schrijftolk)*
Limburg Hoort zo
NCBD
Nederlands gebarencentrum
Nederlandse Christelijke Bond voor Doven
Nederlandse Dove Jongeren
Nederlandse Dovenagenda*
Nederlandse gebarentaal leren*
NSDSK
Origineel
Rotterdam gebarennieuws
Stichting welzijn doven Amsterdam
Stichting Welzijn doven Rotterdam en omgeving
Stichting woord en gebaar
Stichting Zo hoort het
SUDO Utrecht
Theatermettolk*
Vrijgezellen en vriendschappen voor Doven en Slechthorenden*
Wat is het gebaar voor*
Wat Telt
Welzijnsstichting voor doven in Drenthe
Welzijnsstichting voor doven in Zuid-Holland

Bijlage B – Analyse

Participant 1

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	44 jaar	Geboorte	Horenden	Doveninstituut	Doveninstituut
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
4 jarige leeftijd	14 jarige leeftijd	4	Ik vond zo leuk om verhalen te verzinnen en te typen. Succes met scriptie maken.		

Gendermarkering Participant 1	Aantal	Correct volgens de Nederlandse grammatica
het jongetje	33	Ja > diminutief
[het] jongetje	2	Nee > omissie van lidwoord
Een jongetje	1	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
[de] hond	30	Nee > omissie van lidwoord
[het] glas	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] kikker	11	Nee > omissie van lidwoord
Een kikker	2	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
[de] pot	5	Nee > omissie van lidwoord
een pot	2	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
Het licht	1	Ja
[de] laars	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] laarzen	9	Nee > omissie van lidwoord
[het] raam	3	Nee > omissie van lidwoord
[het] bos	1	Nee > omissie van lidwoord
De vogels	1	Ja > zijdig lidwoord bij meervoud
De takken	1	Ja > zijdig lidwoord bij meervoud
De bijen	3	Ja > zijdig lidwoord bij meervoud
[de] bijen	1	Nee > omissie van lidwoord
[het] hol	1	Nee > omissie van lidwoord
[het] holletje	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] bijenkorf	4	Nee > omissie van lidwoord
[het] beestje	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] boom	8	Nee > omissie van lidwoord
[de] uil	2	Nee > omissie van lidwoord
Het uil	1	Nee > Onzijdig op plek van zijdig lidwoord
Een uil	1	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
[de] uil die	1	Ja > betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De grond	1	Ja
Het jongetje die	1	Nee > betrekkelijk voornaamwoord (het-woord)
Een maan die	1	Ja > betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
[de] rots	1	Nee > omissie van lidwoord
Het rots	1	Nee > Onzijdig op plek van zijdig lidwoord
[het] hoofd	1	Nee > omissie van lidwoord
[het] hert	6	Nee > omissie van lidwoord
[het] gewei	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] verte	1	Nee > omissie van lidwoord

[het] vijvertje	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] vijver	1	Nee > omissie van lidwoord
[het] water	1	Nee > omissie van lidwoord
De schouders	1	Ja
[de] opening	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] planten	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] hand	1	Nee > omissie van lidwoord

	Tekst (659 woorden)
1	Er is een maan die op [het] jongetje, [de] hond en [het] glas met [de] kikker erin schijnt. Blijkbaar heeft een jongetje [de] kikker gevangen en in [de] glazen pot gezet. Hij keek in zijn pyjama trots met [de] hond naar [de] kikker in [de] glazen pot.
2	Het jongetje gaat dan naar bed met [de] hond en gaat dan slapen. [De] kikker wacht totdat ze diep gaan slapen en sloopt uit [de] glazen pot om te ontsnappen...
3	Het jongetje en [de] hond werden wakker toen het licht op hun schijnt en ze schrokken dat er een glazen pot leeg is. Ja een kikker is weg...
4	Het jongetje gaat snel in [de] laars kijken of er [de] kikker in zit en [de] hond helpt mee te snuffelen in een glazen pot. Tevergeefs...
5	Het jongetje gaat [het] raam openmaken en roept [de] kikker. Terwijl [de] hond vast zit in een glazen pot, keek hij ook mee uit [het] raam.
6	Plotseling viel [de] hond met [de] glazen pot in zijn hoofd naar beneden uit [het] raam omdat het te zwaar was. Het jongetje zag [de] hond vallen.
7	Het jongetje ging snel naar buiten in zijn laarzen om te kijken hoe 't gaat met [de] hond en gelukkig mankeert [de] hond niks. Alleen [de] glazen pot was stuk en [de] hond was blij ervan verlost te zijn. Uit dankbaarheid likt [de] hond het jongetje.
8	Daarna gingen het jongetje in [de] laarzen en [de] hond op zoektocht naar [de] kikker. Misschien in [het] bos, ze roepen terwijl de vogels vliegen.
9	Het jongetje in [de] laarzen riep in [het] hol naar [de] kikker en [de] hond springt naar [de] bijenkorf terwijl de bijen uit vliegen. Zou het goed komen?
10	Het jongetje schrok van [het] beestje in [het] holletje en [de] hond blafte naar [de] bijenkorf. Plotseling gebeurt er iets.
11	Ja [de] bijenkorf was gevallen uit [de] boom en de bijen vliegen uit [de] bijenkorf naar [de] hond. Het jongetje ging naar [de] boom in in te klimmen en keek in een opening van [de] boom. Zou er een kikker in zitten?
12	[De] Hond rende weg, in bijzijn van [de] bijen. Ja helaas waren de bijen boos op [de] hond. Het jongetje schrok van [de] uil die met zijn prachtige vleugels uit een opening ging spreiden en viel op de grond, met zijn laarzen.
13	Het uil ging het jongetje aanvallen en het jongetje probeerde zich te beschermen door armen te zwaaien.
14	Gelukkig werd een uil stil en ging op [de] boom zitten. Terwijl het jongetje verder op zoek naar [de] kikker was en naartoe riep, sloopt [de] hond stiekum naar het jongetje die op [de] rots staat te roepen. Het jongetje dacht de takken vast te pakken...
15	Plotseling werd het jongetje in [de] laarzen opgetild door iets, ja een hert met zijn gewei. Het jongetje in [de] laarzen keek verbijsterend en lag op [het] hoofd van [het] hert. [Het] Hert met [het] gewei was niet blij met het jongetje. [De] Hond schrok en verstopt achter het rots terwijl [de] uil in [de] verte op [de] boom ging slapen.
16	[Het] Hert ging rennen met het jongetje op zijn kop en [de] hond rende mee. Waar zou [het] hert gaan?
17	Ooooooooh, riepen het jongetje in [de] laarzen en [de] hond. [het] Hert remde en het jongetje en [de] hond vielen in [het] vijvertje.

18	[Het] Hert lachte het jongetje in [de] laarzen en [de] hond uit. Ja, het jongetje viel in [het] water met [de] hond op zich.
19	[De] Hond krabbelt naar de schouders van het jongetje en [het] jongetje ging zitten. Ze keken naar zo een kleine opening van [de] boom. Zou er een kikker in zitten?
20	Het jongetje ging uit [de] vijver en zei stil tegen [de] hond. Het jongetje gaat even kijken of er idd een kikker in zit.
21	Het jongetje keek in [de] opening van [de] boom maar nee, daar was [de] kikker niet. Toch hoorden ze iets achter [de] boom, het jongetje ging kijken met [de] hond.
22	Jaaa, daar zit er een kikker. Oh er zijn 2 kikkers. Wat lief om hun samen te zien. De kikkers zien er verliefd uit.
23	Het jongetje in [de] laarzen en [de] hond keken verrast dat er geritsel uit [de] planten kwamen. Ja, [de] mini kikkers kwamen er ook bij [de] twee verliefde kikkers.
24	[De] Verliefde kikkers zeiden dat het jongetje in [de] laarzen en [de] hond er een mini kikker mee mochten nemen. Het jongetje in [de] laarzen en [de] hond gingen naar huis, met [de] mini kikker op [de] hand van het jongetje. Wat een mooie einde!

Participant 2

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Man	43	Geboorte	horenden	Doveninstituut	Doveninstituut
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
2 jarige leeftijd	20 jarige leeftijd	4	Ik dacht even dat om dove cultuur dus dove jongen maar niet zo		

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
[het] zicht	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] kikker	5	Nee > omissie van lidwoord
[de] hond	7	Nee > omissie van lidwoord
Die kikker	2	Ja > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
de hol	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van onzijdig lidwoord
[de] hond	5	Nee > omissie van lidwoord
[het] wespennest	2	Nee > omissie van lidwoord
[de] jongen	1	Nee > omissie van lidwoord
[het] gat	1	Nee > omissie van lidwoord
Die boom	1	Ja > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
Die uil	2	Ja > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
[de] wespen	1	Nee > omissie van lidwoord
Wespen die	1	Ja > betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
[het] gewei	1	Nee > omissie van lidwoord
t hert	1	Ja > t staat voor het onzijdige lidwoord
t afronden	1	Nee > onzijdig lidwoord op plaats van zijdig lidwoord (meervoud)
t vijver	1	Nee > onzijdig lidwoord op plaats van zijdig lidwoord
Die jongen	1	Ja > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
De kikkers	1	Ja > gebruik zijdig lidwoord bij meervoud
Die kikkertjes	1	Ja > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
[de] boomstam	1	Nee > omissie van lidwoord

	Tekst (272 woorden)
1	Observatie aan levende dieren met ogen, geluid zal geen invloed op..
2	Niks te merken als je lekker slaap, alleen aanraken of beetje trillen kan je meteen wakker zo voelen doven ook gevoelig voor kleinste trilling of beweging in [het] zicht (ogen) sneller waarnemen omdat we een zintuig minder (gehoor)
3	Stomverbaasd en denk na hoe t kwam en baalt dat [de] kikker weg is
4	Overall zoeken visueel en trilling waarnemen (niks van geluid als [de] kikker kwaakt)
5	Roepen om [de] verdwaalde kikker..
6	Zag dat [de] hond valt en hem meteen helpen
7	Blij dat [de] hond gered en hij likt zijn gezicht..
8	Nog steeds roepen naar die kikker
9	Overall zoeken ook in de hol
10	Zag dat [de] hond blaft tegen [het] wespennest en moet meteen wegrennen met [de] hond
11	[De] Jongen zoekt nog steeds naar die kikker en kijkt zelf in [het] grotere gat in die boom
12	Hij schrikt van die grote uil en [de] hond rent voor zijn leven door [de] zwerm wespen die woede waren door [het] gevallen wespennest
13	Hij probeert die uil te weten en zichzelf beschermen
14	Hij roept [de] hond en [de] kikker nog steeds
15	Hij belandt onverwacht op [het] gewei van het hert. Wel grappig om te zien.
16	[Het]Hert brengt hem naar het afgronden en
17	Laat hem vallen vanuit zijn gewei
18	Ja in het grote vijver gevallen..
19	Ik dacht dat die jongen doof was maar vergis ik me.. hij luisterde met zijn oor naar de kwakkende kikkers
20	Hij zei tegen [de] hond dat hij stil moet zijn
21	Ze sluipen over [de] dikke boomstam
22	Ze zagen dat [de] kikker bij zijn vrouwtje kikker en zo romantisch samen en hij glimlacht
23	Oh daarom kwam hij naar zijn gezin al die kleine kikkertjes
24	Ze begrepen en dag gezegd tegen [de] familie kikkers

Participant 3

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	28	Geboorte	Horenden	Speciaal onderwijs voor doven en 1 dag naar een reguliere basisschool	Speciaal voortgezet onderwijs voor doven
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
Sinds geboorte	Sinds geboorte	5	Ik ben tweetalig opgevoed vanaf mijn geboorte.		

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
Het jongetje	1	Ja
De pot	4	Ja
De kikker	16	Ja
Het zonnetje	1	Ja
De hond	2	Ja
De kamer	1	Ja
Het raam	1	Ja
Het raamkozijn	1	Ja
De grond	1	Ja
De wang	1	Ja
Het nestje	1	Ja
De mol	1	Ja
De boom	3	Ja
Het nest	1	Ja
De zwerm	1	Ja
Het hol	1	Ja
Een boze uil die	1	Ja > betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De uil	1	Ja
De rots	2	Ja
De steen	1	Ja
De hert	2	Nee > zijdig lidwoord op plaats van een onzijdig lidwoord
De afgrond	3	Ja
Het water	1	Ja
Dat gekwaak	1	Ja > Aanwijzend voornaamwoord (het-woord)
De boomstronk	1	Ja
De stronk	1	Ja
Het stelletje	1	Ja

	Tekst (724 woorden)
1	Het is laat. Het jongetje, Bas, heeft zijn pyjama al aan. Vlak voordat hij in bed kruipt, kijkt hij nog even met zijn hond naar een grote glazen pot. In de pot zit een kikker sneu om zich heen te kijken. 'Wat kan ik toch doen?' vraagt de kikker zich af.
2	Wanneer Bas en Woezel eenmaal slapen, besluit de kikker zachtjes ervandoor te gaan. Als dat maar goed komt.
3	Het zonnetje schijnt, een nieuwe dag is begonnen. Bas kruipt onder zijn wol vandaan en ziet ineens een lege grote glazen pot. Waar is Kikker nou? Ook de hond vraagt zich af wat er gebeurde.
4	Na het omkleden zoeken ze de hele kamer door. Waar zou Kikker toch zijn? Bas zoekt en zoekt. Hij pakt zijn laars en kijkt of de kikker zich daarin heeft verstopt. Woezel kijkt toch nog eens in de pot, waar ze de kikker in hebben gedaan. Maar een kikker vinden ze niet...
5	Bas besluit het raam open te doen. Misschien komt de kikker wel terug als ik hem roep, dacht hij. Bas roept en roept. Maar ook nu komt de kikker niet tevoorschijn. Woezel helpt zijn baasje een handje. Ook hij speurt rond, met rond zijn hoofd nog steeds de glazen pot.
6	Dan valt Woezel van het raamkozijn af. Bas kan niets doen en kijkt hoe hij op de grond valt.

7	Bas is boos. Hoe moet dat nou? De grote glazen pot is gebroken. Maar Woezel deed het niet expres. Hij probeert sorry te zeggen en likt de wang van Bas. 'Sorry baasje', probeert Woezel te zeggen.
8	Bas en Woezel lopen rond en rond. Ze roepen de kikker. 'Kikker, kikker... waar ben je?' roept Bas. En Woezel blaft in dezelfde woorden. Komt de kikker ooit nog terug?
9	Ze zoeken overal. In elk holletje vragen ze waar de kikker is. In elk bijennest vragen ze waar de kikker is.
10	Au!', roept Bas. In zijn neus werd hij gebeten door een mol. En Woezel? Woezel probeert toch het nestje om te wiebelen. Misschien laat Kikker niets van zich horen...
11	Bas laat de mol voor wat het is en zoekt verder. Hij klimt in de boom waar hij ook een holletje ziet. Tegelijkertijd heeft Woezel het nest los kunnen maken van de boom. Maar... wat is dat nou? Er komt een zwerm bijen op hem af.
12	De hond rent snel, heel snel weg. Maar de zwerm blijft hem volgen, waar hij ook naartoe gaat. Ook Bas schrikt. Uit het hol van de boom bleek een boze uil te zitten die verstoord is in zijn dutje. Wat is dat nou? Waar is de kikker?
13	Ze zoeken en zoeken. De uil blijft Bas volgen, waar hij last van heeft.
14	Bas klimt op een grote rots. En weer roept hij zijn kikker. 'Kikker, kikker, kom toch nou tevoorschijn...'. Onderaan de rots komt Woezel moe, maar weer veilig aangekropen.
15	Ook Woezel zoekt weer mee, hij steekt zijn hoofd achter de steen. Is de kikker daar misschien? Bovenop de rots wordt Bas ineens opgetild door een dier met een groot gewei. Oeps.
16	De hert rent boos, met Bas op zijn hoofd, naar de afgrond. Woezel probeert zijn baasje te beschermen en rent met hen mee.
17	Bij de afgrond laat de hert Bas zich van zijn kop vallen. Bas valt recht naar beneden en ook Woezel valt.
18	Onderaan de afgrond bevindt zich een grote plas water. Splash! Daar vallen ze, in het water.
19	Als Bas en Woezel weer boven water komen, horen ze gekwaak. Zou dat dan eindelijk Kikker zijn?
20	Sst', zegt Bas. Woezel wordt stil en zwemt naar zijn baasje toe. 'Sst, laten we gaan kijken!'
21	Ze klauteren over de holle boomstronk heen en dan hangen ze stil.
22	Daar zit de kikker. Maar de kikker is niet alleen. Hij is verliefd! Bas ligt languit op de stronk en samen met zijn Woezel kijken ze naar het stelletje. Wat zijn ze lief!
23	Dan ineens horen ze nog meer gekwaak. De kikker heeft niet alleen een vrouwtje, maar ze hebben ook kinderen! 'Oh', zegt Bas. 'Zeven kleine baby-kikkertjes.'
24	Nu de kikker is gevonden en er meerdere kikkers zijn, vraagt Bas of ze een kikkertje mogen hebben. En dat mag. Bas neemt een lief klein kikkertje op zijn hand en belooft goed voor hem te zorgen. Samen met Woezel keren ze met z'n drieën terug naar huis. 'Dank je wel, papa-kikker!'

Participant 4

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	26	Geboorte	horenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
3 jarige leeftijd	3 jarige leeftijd	3	Ik was toen 2 jaar en 10 maanden oud, toen ze ontdekten dat ik doof was. Voor die tijd heb ik geen gebarentaal aanbod gekregen. Wel werd er gesproken, maar ik verstond het niet.		
Gendermarkering		Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica		
Het nacht		1	Nee > onzijdig lidwoord op plek van een zijdig lidwoord		

Het jongentje	17	Ja
[het] jongentje	1	Nee > omissie lidwoord
De kikker	5	Ja
De kikker, die	1	Ja > Betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De kans	1	Ja
De schoen	1	Ja
Het hondje	8	Ja
De pot	1	Ja
De raam	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
Die laarzen	1	Ja > Aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
[het] glas	1	Nee > omissie lidwoord
De bijen	2	Ja
De geluid	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De bijennest	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De rat	1	Ja
Dat moment	1	Ja > aanwijzend voornaamwoord (het-woord)
Het holletje	1	Ja
De boom	4	Ja
De hol	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
[het] hol	1	Nee > omissie lidwoord
De hond	1	Ja
[de] uil	1	Nee > omissie lidwoord
[de] grote uil, die	1	Ja > Betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De uil	1	Ja
[het] hol	1	Nee > omissie lidwoord
zijn hondje, die hij kwijt was.	1	Nee > Betrekkelijk voornaamwoord (het-woord)
Het hert	1	Ja
De hert	2	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De gewei	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De klif	1	Ja > zowel zijdig lidwoord als onzijdig lidwoord mogelijk
Het water	1	Ja
Het boomstam	2	Nee > onzijdig lidwoord op een plek van een zijdig lidwoord
De jonkies	1	Ja
De papa	1	Ja
Het natuur	1	Nee > onzijdig lidwoord op een plek van een zijdig lidwoord
Het meertje	1	Ja
Eentje, die	1	Nee > betrekkelijk voornaamwoord (het-woord)

Tekst (481 woorden)

1	In het nacht kon het klein jongentje niet slapen. Hij keek liever samen met zijn hondje naar de kikker, die hij eerder vandaag had gevangen.
2	Op gegeven moment werd [het] jongentje en zijn hond moe en gingen ze samen naar bed. Ondertussen zag de kikker de kans om te ontsnappen.
3	Wanneer er zon opkomt, werden ze wakker, zagen ze dat de kikker weg was.
4	Het jongentje ging zich snel omkleden en ze begonnen overal samen te zoeken. Het jongentje keek in de schoen. Het hondje snuffelde rond en kwam vast te zitten in de glazen pot.
5	Het jongentje opende de raam en riep "kikkertje, waar ben je?". Het hondje leek niet lekker in zijn vel zitten en kon zijn evenwicht niet goed bewaren.
6	En het hondje viel voorover. Het jongentje keek angstig.
7	Het jongentje had eerst zijn laarzen aangetrokken en toen versnelde hij naar zijn hondje. Met die laarzen kon hij over [het] gebroken glas lopen.
8	Ze begonnen aan hun zoektocht naar de kikker. Ze hoorden gezoem van de zwerm bijen.
9	Het hondje ging achter de geluid en vond de bijennest. Hij probeerde te pakken. En het jongentje was vooral bezig met het zoeken naar de kikker.
10	Plotseling kwam de rat uit het holletje en beet in zijn neus. Het jongentje schrok ervan en wreef over zijn neus. Op dat moment keek hij ook naar zijn hondje.
11	Het jongentje zocht verder en klom in de boom. Hij keek in de hol en riep "kikker, waar ben je?". Bij de andere boom was er [een] bijennest uit de boom gevallen en brak..
12	De bijen waren woest en ging de hond achterna. Het jongentje viel uit de boom, nadat hij van [de] grote uil schrok, die uit [het] hol kwam.
13	Het jongentje vluchtte voor de uil. Hij wreef over zijn hoofd en mompelde "au".
14	Het jongentje riep naar zijn hondje, die hij kwijt was. Het hondje kwam angstig aanlopend.
15	Plotseling werd het jongentje omhoog gehesen en het bleek het hert te zijn. Hij lag op zijn hoofd tussen de grote gewei
16	De hert ging er vandoor en rende richting de * klif. Het hondje blafte om hen te waarschuwen.
17	De hert stopte op tijd, maar het was te laat voor het hondje en het jongentje. Ze vielen naar beneden.
18	Gelukkig is het daar water en ze vielen daarin. "Plens"..
19	En ze hoorden iets.. en begon te glimlachen.
20	"Ssssst" zegt het jongentje en kroop voorzichtig naar het boomstam. Het hondje volgde.
21	Ze klommen en keken allebei over het boomstam.
22	"Kikkertje!" riep het jongentje. En toen zag hij dat er niet één kikker wad, maar twee!
23	En de jonkies begonnen voorschijn te komen. 9 jonge kikkers in totaal. De trotse papa en mama keken toe.
24	Het jongentje liet hen met rust en zag dat ze gelukkig zijn in het natuur bij het meertje. Ze liepen terug naar huis. Hij mocht er eentje meenemen naar huis, die hij in zijn hand heeft.

Participant 5

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	20 jaar	Geboorte	Horenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
4 jarige leeftijd	2 jarige leeftijd	5			

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
Een jongen	6	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
[de] kikker	4	Nee > omissie van lidwoord
[het] potje	1	Nee > omissie van lidwoord
[de] hond	5	Nee > omissie van lidwoord
De hond	1	Ja
Een hond	1	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
De raam	1	Nee > zijdig lidwoord op plaats van een onzijdig lidwoord
De hol	2	Nee > zijdig lidwoord op plaats van een onzijdig lidwoord
[de] bever	1	Nee > omissie van lidwoord
De boom	2	Ja
De uil	1	Ja
[de] takken	1	Nee > omissie van lidwoord
Een hert	2	Nee > onbepaald op een plek van bepaald lidwoord
De hert	1	Nee > zijdig lidwoord op plaats van een onzijdig lidwoord
De vijver	3	Ja
De kikkers	2	Ja

	Tekst (266 woorden)
1	Een jongetje kijkt lovend naar zijn hond en kikker.
2	Een jongen is moe en ligt nu te slapen terwijl [de] kikker uit [het] potje komt.
3	Hij ziet nu dat [de]kikker weg is gevlucht terwijl [de] hond op hem zit.
4	Hij zit nu te zoeken naar zijn kikker.
5	Hij hoopte dat hij [de] kikker buiten zou zien maar hij heeft nog steeds niet kunnen vinden
6	En opeens zag hij dat [de] hond uit de raam valt.
7	Hij is boos omdat [de] hond viel en dat zijn kikker weg is gevlucht.
8	Een jongen en [de] hond zitten nu buiten te kijken.
9	Een jongen zoekt in de hol naar zijn kikker.
10	Opeens kwam [de] bever uit de hol en een jongen schrok.
11	Een jongen kruipt nu de boom in
12	Er kwam een uil en een jongen viel uit de boom. Terwijl de hond probeert weg te vluchten.
13	Hij probeert ergens achter te schuilen zodat de uil hem niet ziet.
14	Hij zat nog te zoeken naar zijn kikker terwijl hij op een rots staat.
15	Hij hield [de] takken vast dacht hij maar opeens kwam een hert en hij viel op een hert.
16	Hij werd meegenomen door de hert en [de] hond volgde hem.
17	Een hert liet een jongen en zijn hond vallen.
18	Ze zijn in de vijver gevallen.
19	Een hond ging op zijn baas zitten.
20	Ze proberen uit de vijver te komen en hij houdt de gevallen boom vast.

21	Ze proberen weer op te staan en te vertrekken uit de vijver.
22	Ze zagen toen weer de kikker.
23	Ze waren helemaal blij om de kikkers levend te zien.
24	Hij heeft zijn eigen kikker weer gevonden en hij zwaait naar de andere kikkers.

Participant 6

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	24	Geboorte	horenden	Speciaal onderwijs voor doven en 1 dag naar een reguliere basisschool	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
1 jarige leeftijd	1 jarige leeftijd	4	De vragen hoe oud ik was toen ik met Nederlands(e Gebarentaal) in aanraking kwam weet ik niet precies.		

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
De lamp	1	Ja
De vloer	1	Ja
De jongen	19	Ja
De hond	14	Ja
De dekens	1	Ja
De kikker	4	Ja
De pot	3	Ja
Het raam	1	Ja
Bijen die	1	Ja, betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De bijen	2	Ja
[de] bijen	1	Nee > omissie van lidwoord
De hol	1	Nee > zijdig lidwoord op plaats van een onzijdig lidwoord
De boom	2	Ja
De bijenkorf	1	Ja
De steen	1	Ja
De gewijen	1	Ja
Het gewei	1	Ja
De uil	2	Ja
De hert	3	Nee > zijdig lidwoord op plaats van een onzijdig lidwoord
Het water	2	Ja

	Tekst (350 woorden)
1	Een jongen zit op zijn slaapkamer, het is avond. Er staat een pot met een kikker en een hond kijkt daarin. De lamp is aan, er liggen kleren op de vloer. De jongen heeft zijn pyjama al aan waarschijnlijk.
2	De jongen ligt in bed, de hond ligt ook bij hem op de dekens. De kikker ontsnapt uit de pot.

3	Het is morgen, de jongen en de hond zijn wakker en ontdekken dat de kikker weg is.
4	De jongen en de hond zoeken de kikker.
5	Ze zijn nog steeds op zoek en roepen nu ook. De hond zit met zijn kop vast in de pot.
6	De hond valt uit het raam en de jongen schrikt.
7	De pot is kapot. De jongen boos en de hond likt de jongen.
8	Ze zijn nu in een bos, en roepen nog steeds. Er zijn bijen die vliegen naar een bijenkorf.
9	De hond gaat achter de bijen aan en de jongen roept in een hol.
10	Er komt een dier uit de hol en de jongen schrikt/is boos. De hond springt tegen de boom op.
11	De jongen klimt in een boom, kijkt in een hol. De bijenkorf is gevallen.
12	De jongen schrikt van een uil. De hond rent weg want de bijen vallen hem aan.
13	De jongen verstopt zich? Achter de steen zit een hert. te zien aan de gewijen.
14	De uil zit nu in een boom. De jongen op een steen en houdt zich vast aan het gewei.
15	De jongen wordt opgetild door de hert. De uil slaapt.
16	De hert rent weg. De hond, inmiddels verlost van [de] bijen rent ook mee.
17	De hert laat de jongen vallen in het water? en de hond valt ook.
18	De jongen valt in het water.
19	De jongen is weer boven water en de hond klautert op zijn hoofd.
20	Ze gaan zoeken in een holle boom. De jongen zegt tegen de hond dat hij stil moet zijn.
21	Ze kijken over de boom heen.
22	Ze vinden de kikker, samen met een andere kikker.
23	Ze hebben baby's :)
24	De jongen en de hond lopen weer weg en nemen 1 kikker mee.

Participant 7

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	21	Eerste levensjaar	horenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden	Zowel speciaal als regulier onderwijs (5 scholen).
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
5 jarige leeftijd	3 jarige leeftijd	4			

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
[Een] jongen	1	Nee > omissie lidwoord
[De] jongen	16	Nee > omissie lidwoord
De jongen	3	Ja
[de] kikker	1	Nee > omissie lidwoord
De kikker	5	Ja
De pot	1	Ja
[de] pot	1	Nee > omissie lidwoord
De raam	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
[De] hond	4	Nee > omissie lidwoord
De konijnenhol	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
[het] bijennest	2	Nee > omissie lidwoord
De bijen	2	Ja

De nest	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De hond	8	Ja
De hond, die	1	Ja > Betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De buurt	1	Ja
[de] steen	1	Nee > omissie lidwoord
[het] hert	1	Nee > omissie lidwoord
De hert	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De afgrond	2	Ja
De plas	1	Ja
[het] hoofd	1	Nee > omissie lidwoord
De boomstam	1	Ja
De kikkers	1	Ja

	Tekst (265 woorden)
1	[Een] Jongen kijkt toe hoe zijn hondje met [de] kikker in [de] pot speelt.
2	Terwijl [de] jongen met zijn hond aan het slapen was, kroop de kikker stiekem uit de pot.
3	[De] Jongen ziet dat de kikker weg is en hij vind het niet al te leuk.
4	[De] Jongen haalt zijn kamer overhoop om de kikker te vinden
5	[De] Jongen roept uit Zijn raam naar zijn kikker
6	Terwijl dat gebeurde, viel zijn hond uit de raam.
7	[De] Jongen haalde zijn hond op en hij is boos. [De] Hond verontschuldigt door [de] jongen zijn gezicht te likken
8	[De] Jongen gaat met zijn hond naar buiten en blijft naar de kikker roepen.
9	[De] Jongen roept in de konijnenhol.
10	[De] Hond blaft naar [het] bijennest
11	[De] Hond heeft [het] bijennest laten vallen, de bijen vliegen uit de nest.
12	De bijen achtervolgen de hond, die angstig wegrent
13	[De] Jongen voelt zich niet oke met een grote vogel in de buurt.
14	[De] Jongen roept weer maar op [de] grote steen.
15	[De] Jongen wordt uit het niets opgevangen door een hert. [De] Hond is ondertussen door aan het zoeken naar de kikker
16	[Het] Hert galoppeert weg met [de] jongen op zijn hoofd en de hond rent erachter aan
17	Bij de afgrond stopt de hert abrupt waardoor [de] jongen en de hond in de afgrond valt.
18	De jongen valt met de hond in de plas
19	[De] Jongen glimlacht terwijl de hond zich op [het] hoofd vastgrijpt
20	[De] Jongen zegt tegen de hond dat hij zich stil moet houden.
21	[De] Jongen en de hond gingen achter de boomstam kijken.
22	De jongen en de hond zien de 2 kikkers
23	Tot hun verbazing kwamen er [een] paar kleine kikkers erbij
24	[De] Hond en de jongen zeggen ze gedag en nemen 1 kleine kikker mee.

Participant 8

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	62	Geboorte	horenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden

Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking
3	6	4	Ik was 3 jaar en ging naar horende kleuterschool en mijn moeder gaf mij lessen in nederlands en toen ik van 4 tot 6 jaar naar slechthorende school in Enschede en toen ik 6 jaar was ging ik naar Dovenschool en daar kwam ik in aanraking in gebarentaal.

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
Het bos	3	Ja
Het potje	1	Ja
Een huisdier	1	Nee > onbepaald lidwoord op plek van bepaald lidwoord
Een kikker	3	Nee > onbepaald lidwoord op plek van bepaald lidwoord
De kikker	7	Ja
[de] kikker	1	Nee > omissie lidwoord
Het kikker	1	Nee > onzijdig lidwoord op een plek van een zijdig lidwoord
Het pot	1	Nee > onzijdig lidwoord op een plek van een zijdig lidwoord
De pot	1	Ja
Een pot	2	Nee > onbepaald lidwoord op plek van bepaald lidwoord
De raam	1	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
Het gras	1	Ja
Het holletje	1	Ja
[de] zwerm bijen	2	Nee > omissie lidwoord
Het bijen	1	Nee > onzijdig lidwoord op een plek van een zijdig lidwoord
De boom	3	Ja
Een uil	2	Nee > onbepaald lidwoord op plek van bepaald lidwoord
Een uil die	1	Ja > betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
[de] takken	1	Nee > omissie lidwoord
een takken	1	Nee > onbepaald lidwoord op plek van bepaald lidwoord
Een bewegende takken die	1	Ja > betrekkelijk voornaamwoord (de-woord)
De rand	1	Ja
De rots	2	Ja
De grond	1	Ja
Het riviertje	1	Ja
Het val	1	Nee > onzijdig lidwoord op een plek van een zijdig lidwoord
Dat kikker	1	Nee > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
Die kikker	1	Ja > aanwijzend voornaamwoord (de-woord)
Het gezinnetje	1	Ja

	Tekst (441 woorden)
1	Pietje heeft een kikker gevangen in het bos en heeft meegenomen in het potje en zijn hondje boefje is erg nieuwsgierig naar een nieuwe huisdier Pietje is erg blij met zijn nieuwe huisdier en neemt mee naar zijn slaapkamer.
2	Maar het is een bed tijd voor Pietje en hij ging naar bed en zijn hondje Boefje slaapt altijd bij Pietje op bed....maar Een kikker voelt zich gevangen in het glazen pot en nu ziet hij een kans om te ontsnappen.
3	De volgende dag wordt Pietje wakker en zag dat zijn kikker is ontsnapt.

4	Pietje is aan het zoeken overal waar de kikker blijft en kan nergens meer vinden en waar zou een kikker zijn? Maar een boefje steekt zijn kop in de glazen pot .
5	Pietje zette een raam open en riep naar de kikker maar niets te bekennen en een Boefje heeft nog steeds een glazen pot aan zijn kop vast zitten.
6	Oeps Boefje valt van de raam naar beneden.
7	Pietje schrok ervan en ging naar beneden met zijn veel te grote laarzen aan en Boefje is eindelijk bevrijd van een glazen pot en er liggen een scherven glas op het gras.
8	Pietje ging met Boefje naar het bos op zoek naar de kikker en maar roepen naar de kikker.
9	Pietje ging [de] kikker roepen in het holletje en Boefje blaft tegen [de] zwerm bijen.
10	Uit een holletje kwam een muisje uit en daar schrok Pietje van en Boefje blijft maar blaffen tegen [de] zwerm bijen en dat vindt Pietje wel eng want hij is bang voor prikken van het bijen.
11	O wee er valt [een] bijenkorf van de boom,...Pietje klom in de boom op zoek naar een kikker.
12	Een zwerm bijen gingen Boefje achteraan en Boefje schrok en rende hard weg en Pietje valt van de boom Pietje schrok van een uil die hem weg joeg.
13	Een boze uil joeg Pietje weg en Pietje rende weg.
14	Pietje en Boefje bleven zoeken naar de kikker maar konden niets vinden....maar pietje klom op de rots en hield [de] takken vast en riep maar naar de kikker.
15	Pietje schrok van een bewegende takken die hem omhoog tilde
16	Een hert rende met Pietje naar de rand van het bos....en toen....
17	Pietje viel van de rots af en Boefje ook.
18	Gelukkig vielen ze niet op de harde grond maar in het riviertje.
19	Ze waren wel nat maar gelukkig geen pijn na het val.
20	En ze bleven naar het kikker roepen.
21	En zochten overal naar de kikker
22	Ja ze hebben de kikker gevonden....
23	Dat ene kikker zag Pietje en Boefje en die was blij hun weer te zien.
24	Pietje nam de kikker weer mee en zwaaide naar het Kikker gezinnetje.

Participant 9

Geslacht	Leeftijd	Doof sinds	Ouders	Basisonderwijs	Voortgezet onderwijs
Vrouw	57	Geboorte	Beide doof	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden	Speciaal onderwijs voor doven en slechthorenden
Aanraking Nederlands	Aanraking NGT	Inschatting eigen vaardigheid NGT	Opmerking		
3	1	5			

Gendermarkering	Aantal	Correct volgens Nederlandse grammatica
De jongen	2	Ja
De nacht	1	Ja
De kikker	4	Ja
Het raam	2	Ja
De pot	4	Ja
De hond	1	Ja
De slaapkamer	1	Ja

De laarzen	1	Ja
De bos	2	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De tak	2	Ja
De bijenkorf	2	Ja
De hol	2	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De muis	1	Ja
De neus	1	Ja
De grond	2	Ja
De bijen	2	Ja
De korf	1	Ja
De boom	2	Ja
De uil	2	Ja
De hert	4	Nee > zijdig lidwoord op plek van een onzijdig lidwoord
De stam	2	Ja
Het water	1	Ja
De rots	1	Ja

	Tekst (340 woorden)
1	De jongen, Peter hoorde in de nacht de kikker te kwaken bij het raam en de jongen pakte de kikker en stopte hem in de glazen pot. De hond, Flip kwam ook kijken.
2	Peter en Flip gingen slapen en de kikker probeerde uit de pot te ontsnappen.
3	Toen Peter en Flip wakker werden, zagen ze dat de kikker weg was.
4	Peter en Flip zochten de slaapkamer overal, maar ze konden hem niet vinden.
5	Ze riepen bij het raam buiten.
6	Toen viel Flip met de pot in zijn snuit naar beneden. Peter schrok zich.
7	De glazen pot brak in stukjes. Gelukkig mankeerde Flip niets. Peter droeg de grote laarzen. Peter vond niet leuk dat Flip hem likte in zijn gezicht.
8	Peter en Flip liepen verder naar de bos en riepen.
9	Toen vonden ze in de bos een Bijenkorf aan de tak. Flip sprong naar de bijenkorf. Peter keek in de hol.
10	Toen kwam de muis naar buiten en beet de neus van Peter.
11	De Bijenkorf viel op de grond. Toen kwamen de bijen wegvliegen uit de korf. Peter klom in de boom.
12	De bijen vlogen en wilden Flip achtervolgen. De uil kwam uit de hol van de boom en Peter viel op de grond.
13	De uil was boos op Peter.
14	Peter riep naar Flip. Peter houdt zich vast aan de tak. Flip keerde terug, maar Peter zag hem niet.
15	De hert bewoog naar boven en blijkbaar heeft Peter aan zijn hoorns vastgehouden en de hert nam Peter mee naar boven in zijn hoorns.
16	De hert nam Peter mee en Flip liep mee.
17	De hert liet Peter los en Peter en Flip vielen van de rots naar beneden.
18	Gelukkig vielen ze in het water.
19	Peter moest zelf lachen en Flip kroop boven op Peter's hoofd.
20	Bij de stam hoorde Peter iets en zei tegen Flip dat ze stil moest houden.
21	Ze klommen achter de stam.
22	Toen zagen ze twee verliefde kikkers.
23	Er kwamen ook jonge kikkertjes bij. Peter en Flip waren blij.
24	Peter en Flip namen de afscheid en gingen terug naar huis.

